

Dijital Dönüşüm

Dijitalleşmenin Çalışma Yaşamına Etkisi Bağlamında

Sendikal Kapasitenin Arttırılması Eğitimi

14-17 Eylül 2024

Tez-Koop-İş Sendikası
Eğitim ve Araştırma Yayınları

6

**Tez-Koop-İř Sendikası,
Dijitalleşmenin Çalışma Yaşamına
Etkisi Bağlamında Sendikal Kapasitenin
Arttırılması Eğitimi,
(14-17 Eylül 2024, Burhaniye - Balıkesir)**

Yayına Hazırlayan
Emirali Karadoğın

Proje Uygulama Ekibi
Sebahattin şen
Berfin Diren Demirkaya
Tuğçe řenel
Emirali Karadoğın

Kapak Tasarım
Tuğçe řenel

Bu kitap, “Dijitalleşmenin Çalışma Yaşamına Etkisi
Bağlamında Sendikal Kapasitenin Arttırılması Projesi”
kapsamında bastırılmıştır

TEZ-KOOP-İŞ TÜRKİYE TİCARET, KOOPERATİF, EĞİTİM, BÜRO VE GÜZEL SANATLAR İŞÇİLERİ SENDİKASI

Tel: 0312 213 34 44 Faks: 0312 213 34 30

sendika@tezkoopis.org

www.tezkoopis.org

/tezkoopissndk

/tezkoopis

Mebusevleri İller Caddesi No:7 Tandoğan/Ankara

Yasal Haklar

Bu kitapta yer alan yazı, makale, fotoğraf ve tasarım unsurlarının bir bölümü veya tamamı (elektronik ortamda çoğaltmak da dahil) alıntının kaynağı belirtilerek yapılabilir. Yazılardaki görüşler yazarına aittir ve sendika tüzel kişiliğini hiçbir biçimde bağlamaz. Kitapta yazılan yazı, belge, fotoğraf gibi ürünler geri gönderilemez.

Baskı

Önka Matbaacılık

Zübeyde Hanım Mah. Sebze bahçeleri Cad. No: 80/32 Altındağ/Ankara

Tel: 0312 384 26 85 onkamatbaa@gmail.com

ISBN: 978-625-99879-6-5

1. Baskı, Ocak 2025 / Ankara

Tez-Koop-İş Sendikası
Eğitim ve Araştırma Yayınları

6

TEZ-KOOP-İŞ SENDİKASI

“Dijitalleşmenin Çalışma Yaşamına Etkisi Bağlamında Sendikal Kapasitenin Arttırılması Projesi”

Tarih: 14-17 Eylül 2024

Saat	15 Eylül 2024 Pazar	
10.00-10.30	Açılış Konuşmaları Sendikamız Tanıtım Filmi Gösterimi	
10.30-11.30	Dijitalleşmenin Çalışma Yaşamı Etkisi	Doruk Fişek
<i>Kahve Arası</i>		
11.45-13.00	İş Hukukunda Dijitalleşme ve Temel Çalışma Hakları	Prof.Dr. Gaye Burcu Yıldız
Saat	16 Eylül 2024 Pazartesi	
10.00-11.00	Yeni Teknolojik Gelişmelerin Sosyal Politi- kalara Etkileri	Doç.Dr. Taner Akpınar
<i>Kahve Arası</i>		
11.15-12.15	Dijitalleşme, Sanayi 4.0 ve Sosyal Politika	Dr. Serter Oran
12.15-13.00	Sertifika Töreni	

AÇILIŞ KONUŞMASI

Sebahattin ŞEN - TEZ-KOOP-İŞ Sendikası Genel Eğitim Sekreteri

Şubelerimiz değerli Başkanları, yöneticileri ve işyeri temsilcileri ve eğitimi sunacak değerli hocalarımız; işçinin, emekçinin alın teriyle yapılmış olan Eğitim ve Sosyal Tesisimiz Tezmadra'ya hoşgeldiniz.

Bugün burada, çalışma yaşamının dinamiklerini derinden etkileyen dijitalleşme sürecinde, sendikal kapasitenin nasıl güçlendirilmesi gerektiğini ele almak için bir aradayız. Teknolojinin hızla değişen yapısı, çalışma biçimlerimizi, iş ilişkilerini ve örgütlenme şekillerimizi yeniden tanımlıyor. Bu dönüşüm süreci, işçi haklarını korumak ve geliştirmek amacıyla faaliyet gösteren sendikalar için yeni fırsatlar ve aynı zamanda ciddi meydan okumalar getiriyor.

Dijitalleşme, bir yandan üretkenliği ve verimliliği artırırken, diğer yandan iş güvencesi, çalışma saatleri, iş sağlığı ve güvenliği gibi temel hak ve kazanımlar üzerinde tehditler oluşturabiliyor. Geleneksel iş yapma biçimleri yerini esnek çalışma modellerine, uzaktan çalışma uygulamalarına ve dijital platformlarda şekillenen yeni iş kollarına bırakıyor. Bu süreçte sendikaların, bu yeni çalışma düzenine uyum sağlayacak stratejiler geliştirmesi ve işçi haklarını korumak adına dijital çağın gerektirdiği yetkinliklere sahip olması kaçınılmazdır.

Bugün başlatmakta olduğumuz bu proje, işte bu gerekliliğin bir yanıtıdır. Dijitalleşme karşısında sendikal kapasitenin artırılması, yalnızca teknolojiye uyum sağlamak değil, aynı zamanda dijitalleşmenin getirdiği yeni fırsatları işçilerin lehine kullanabilmek anlamına geliyor. Bu projede, sendikalarımızın dijital araçlar ve stratejiler ile donatılarak daha etkin bir şekilde üyelerine hizmet etmesi, işçi haklarını daha güçlü savunması hedeflenmektedir.

Bu bağlamda, sendikalarımızın dijitalleşme süreçlerine entegrasyonu, dijital çağda işçi haklarının korunması ve örgütlenme kültürünün sürdürülmesi açısından büyük bir önem taşımaktadır. Bu projenin, işçi hareketinin güçlenmesine ve sendikalarımızın daha sürdürülebilir bir geleceğe adım atmasına önemli katkılar sağlayacağına inanıyorum.

Sendikamız Tez-Koop-İş çeşitli projelerle üyelerimizin bilgi ve becerilerini artırmaya çalışmaktadır. Bu amaçla 2024 yılı için Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığına sunmuş olduğumuz “Dijitalleşmenin Çalışma Yaşamına Etkisi Bağlamında Sendikal Kapasitenin Arttırılması projesi” kabul görmüş ve bu amaçla proje eğitimine başlamış bulunuyoruz. 2 gün sürecek proje eğitiminde alanlarında uzman dört hocamızla dijitalleşme ve çalışma yaşamına etkilerini tartışacağız. Şimdiden projemize katkı sunacak olan hocalarımız sayın Prof. Dr. Gaye Burcu Yıldız’a, Doruk Fişek’e, Doç.Dr. Taner Akpınar’a, Dr. Serter Oran’a ve proje yürütücümüz Doç.Dr. Emirali Karadoğan’a teşekkür ederim.

Saygılarımla.

DİJİTALLEŞMENİN ÇALIŞMA YAŞAMI ETKİSİ

Doruk FİŞEK

Sesim geliyor her halde diye düşünüyorum. Öncelikle hoş geldiniz, öncelikle ben kendimi tanıtayım. Çünkü ben genelde meslektaşlarıma konuşmaya alışığım, ben bilgisayar mühendisiyim. 47 yaşındayım ve kırk yıldır bilgisayarla uğraşıyorum. Bunun yirmi beş yıldan fazlası profesyonel olarak iş hayatında geçti. Bunun yanı sıra Bilkent Üniversitesi'nde ders veriyorum. Zaten benim dün sabah apar topar konuşturmalarının nedeni de o çünkü yarın sabah 12.30 dersim var. Dönem başlıyor üniversitede, o yüzden koştur koştur Ankara'ya döneceğim. Beni bekleyen bir sınıf dolusu öğrenciyle buluşacağım. Şimdi burada dijitalleşmenin çalışma yaşamına etkisini konuşacağız. Ama esas biz ne konuşacağız? Biz ne konuşacağız derken bunu niye “biz” diyorum? Çünkü bunu ben tek başıma anlatmak istemiyorum. Çünkü burada sizin sorularınız da önemli. Burada eminim ki “aha şimdi bilgisayardan anlayan birini buldum” diye o zaman bir sürü soracak kişi vardır, soruları geri çevirmeyeceğim. Yoksa bu konuşmayı kayda alıp buraya yansıtırlardı, buraya gelmeme gerek olmazdı. Burada beni sizlerle canlı canlı konuşmamın asıl sebebi sizlerin sorularını almak. Kafanızda birtakım sorular oluşturulabilirse. Ben sizin için birtakım sorular hazırladım ama önemli olan sizin sorularınız. O yüzden aklınıza geldikçe soru sormanızı ve soruları birlikte yanıtlamanız istiyorum.

Şimdi birinci soru, dijitalleşme ne demek? Dijitalleşme dediğimde ne anlıyorsunuz? Çünkü bu yabancı bir sözcük olarak dağarcığımızda olmayan bir

sözcük gibi geliyor (tam anlaşılmıyor), o yüzden dijitalleşme dediğimizde aklımıza ne geliyor? İlk cevaplar.

Dinleyici: Gelişim.

Doruk Fişek: Nasıl mesela? Her şeyi gelişimden sayabiliriz. Bir tesisin kurulması, az önce kurulma aşamasında fotoğraflarını gördüm. Bu da bir gelişmenin parçası olabilir.

Dinleyiciler: Bilgi ve gelişim. Elektronik sistem.

Doruk Fişek: Teknolojik gelişim. Başka?

Dinleyici: Bilgi ve erişebilirlik.

Doruk Fişek: Bilgi ve erişebilirlik olabilir; başka aklınıza ne geliyor?

Dinleyişi: Makinelerin olması.

Doruk Fişek: Zamanımız çok azalıyor. Şimdi baktığınızda, bundan kırk yıl önce, bundan altmış yıl önce bilgisayarın ilk modelleri ev kadardı, şu anda cep telefonlarının içinde. Ama aslında ortalama olarak benim yaşımda olduğunuzu görüyorum. Çoğumuz için altmışlar ne kadar uzak zamanlar. Aslında bizim gençliğimiz aşağı yukarı aynı zamana denk geliyor. O yüzden bu kadar uzak şeyler değil. Buradaki soruyu şöyle cevaplayabilirim. Şimdi bizim meslekte bir bilgisayar mühendisi ne yapar? Aslında yaptığımız iş, bir insanın yapacağı işi otomatikleştirmek. Bu şekilde basitleştirilebilir aslında: İnsan yapmasın, bunun yerine bir makine yapsın. Ona bakarsak makine mühendisinin yaptığı işten çok farklı değil. Ne farkı var? İşte makine mühendisi bunu mekanik bir şeyle yaparken, biz elektronik biçimlerde bunu yapıyoruz. Temelde yaptığımız şey o. Ve bugün aslında ben, mesleğinin başında insanlara bilgisayar nedir diye anlatmaya çalışırken şu anda size bunu anlatmak zorunda değilim. Çünkü hepimizin hayatının içine dediğim gibi girdi. Banka işlerini yaparken de kullanıyorsunuz, bir şey girerken de kullanıyorsunuz, televizyon izlerken kullanıyorsunuz. Her yerde kullanıyorsunuz, bugün araba kullanırken kullanıyorsunuz; arabanın içinde navigasyon size yol çiziyor, hız kesiyor, hız arttırıyor vesaire. Her şey bir şekilde otomatikleşiyor. Ve aslında dijitalleşme sizin söylediklerinizle genel bir çerçevede toplarsak aslında bir şeylerin otomatikleştirilmesi. Böylece aslında insana ihtiyaç kalmaması. Temelde yapılan şey aslında budur. Aslında hepsi bir insanın yapabileceği belki de daha hatalı yapabileceği bir şeyi bir makinenin otomatik olarak yapması gerekiyor.

İşsiz kalacak mıyız? Hem evet hem hayır. Yani buna biz de dâhil olabiliriz genelde şey diye anlatmaya çalışırız. Ya biz bir ağacın dalına çıkıyoruz sonra da o dalı kesiyoruz, sonra biz düşüyoruz, yetersiz kaldık diye. Genellikle iş

kendi yaptığımız işi otomatikleştirmekten geçiyor. Kendi yaptığım işi otomatikleştirdiğim noktada artık buna ihtiyaç kalmıyor. Bu, şu anlamda söylüyorum sadece sizin mesleğiniz için değil tüm mesleklerin çok önemli bir kısmı için geçerli.

Niye hayır? başka işler yapmamız gelecek. Başka işten kastım şu: Bunu şu anlamda da söyleyebilirim; aranızda çoğunuzun bir şekilde market sektöründen geldiğini tahmin ediyorum, kasiyerlik vesaire yaptığınızı da tahmin ediyorum. Bugün yaptığınız kasiyerlikle bundan yirmi sene, otuz sene önce yaptığınız kasiyerlik arasında ciddi bir fark olduğunu tahmin ediyorum. Ya mesela daha önce barkod okutmuyorduk, kasadan geçirirken. Ne yapıyordunuz? Oturuyordunuz bakıyordunuz bu fiyatı kafadan söyleyip, şunun fiyatı ne kadardı, bu kadardı deyip giriyordunuz. Kredi kartı diye bir şey yoktu. Makinelerde, şuraya bir dokundurur musunuz demiyordunuz. Onun yerine para veriliyordu. Siz paraları sayıyordunuz. Şimdi işsiz kalmıyorsunuz. Sadece iş dönüşüyor. İş tanımı aynı gözükmeyle beraber aslında aynı iş yapmıyoruz. Bu hepimiz için, benim için de geçerli. Bundan yirmi beş sene önce ekmek yediğim şeyden şu anda kimse tek kuruş vermez çünkü artık otomatik olarak yapılıyor. Aynısı sizler için de geçerli. Bundan yirmi beş sene önce, otuz sene önce kasiyerliği nasıl yapıyorsanız şu anda öyle yapmıyorsunuz. Çeşitli artıları eksileri var. Ne gibi artıları var? Muhtemelen kasada açık çıkma olasılığı daha düşük. Çünkü bir sürü şeyi kredi kartıyla alıyorsunuz artık. O yüzden artık bu paraları saydım aynı rakam çıkmadı derdinizin azaldığını tahmin ediyorum. Yok olmamıştır çünkü hâlâ nakit ödeyen bir sürü insan var. Ama azalmıştır diye tahmin ediyorum ya da yanlış ürüne yanlış fiyat vermiş, ödeme yapmış gibi onlar farklı şeyler haline gelir. O yüzden işimizden olmuyoruz, işimiz dönüşüyor.

Ha bu tabii bunu, ne diyeyim? Tatlı bir şekilde ifade edebilme hali. İşimizden olmuyor muyuz? Kendimizi geliştirip farklı bir şeyler öğrenmediğimiz takdirde işimize devam edemez hale geliyoruz. Başladığımız noktadan devam edemiyoruz yani. Mesela tüm iş kanunlarında birisinin iş tanımı değiştirilecekse karşılıklı rıza gerekiyor; öteki türlü yani biz işçi olarak buna itiraz edemiyoruz. Aslında iş tanımı çaktırmadan değiştiriliyor. Yani yaptığımız iş aynı ama iş tanımı değişiyor, bizim de yeni yetenekler edinmemiz gerekiyor.

Şimdi burada gene soru şey oluyor, çok yepyeni dünya gibi, robotlar oradan uçacak, olacak vesaire. Yani kafanızda şey canlandırabilirsiniz bundan kırk sene önce nasıldı, şu anda nasıl? Ve bundan kırk sene sonra ne olur? Yani o açıdan evet, yeni bir dünya geliyor. Onun zaten, gelişim demişti bir arkadaşımız yani gelişimin doğal bir sonucu bu. Bu daha iyi ya da daha kötü bir dünya anlamına gelmiyor ama yeni işler geliyor. Bu da otomatikleşmenin gelmesinin sonucunda gerçekleşiyor.

Bendeki sorular da tükenecek herhalde sizden sorular gelecek Peki burada tabii ben olsam burada soracağım sorulardan bir tanesi bu olurdu: dijitalleşme kimin yararına?

Dinleyici: Sermayenin yararına. İşverenin yararına.

Dinleyici: Herkesin yararına.

Doruk Fişek: Burada verilebilecek bir sürü cevap var. İlk doğrudan yanıt, işverenin yararına. Aslında herkesin yararına geliyor. Aslında bu dijitalleşme için değil, teknoloji için geçerli, yeni gelen herhangi bir şey için geçerli. Başlık dijitalleşme diye dijitalleşme diye belirtiyorum ama teknoloji açısından soruyorum. Teknoloji aslında böyle siyasi bir şey değil ya da taraf tutan. Yani ortaya bir araç koyuyorsunuz, çok basit bir şekilde bir çekici alıp çivi çakmak için de kullanabilirsiniz, birinin kafasını parçalamak için de kullanabilirsiniz. Bu çekici iyi ya da kötü yapmıyor. Onu kullanan kişileri, insanları iyi ya da kötü yapıyor. Ama baktığınız zaman pratikte neyi işverenin yararına geliyor; çünkü aslında herhangi bir yeni çıkan şeyi daha güçlü olan taraf daha iyi kullanır. Daha iyi kullandığı zaman doğal olarak onun daha yararına olur. Yani birisi daha güçlüyse ki işverenler genel olarak daha güçlüler onlar daha iyi kullanıyorlar. Bu noktada baktığımızda dijitalleşme olmasaydı burada toplanamayacaktınız. Niye? Çünkü artık daha iyi iletişim kurabiliyoruz, böyle bir tarafı da var. Çünkü dijitalleşme tek taraflı kesmiyor hani her bıçak gibi. İki tarafı da farklı yerleri kesiyor. Şu anda daha iyi iletişim kurabildiğimiz için daha iyi örgütlenme şansımız var. Belki çok daha az kişi burada olacaktık. Belki çok daha az kişi birbiriyle tanışıyor olacaktı. Ya da bir yerde birisiyle tanışacaktınız sonra bağlantıyı yitirecektiniz. Şeyi hatırlayın: Sıra sayfalarımız vardı, telefon rehberlerimiz. Oradan insanları açıp bulmaya çalışırdık. Telefonu değişse, birinin soyadı değişse o insanlar bağlantımız kopardı, bulamazdık tekrar. Şu anda öyle bir şey yok yani. Birisiyle bağlantımız yoksa biz onu tercih etmediğimiz için yok. Oysa birisinden her türlü bulabiliyorsunuz artık. Dünya üzerinden yok olmuyorlar. O yüzden bize getirdikleri artıları da var, eksileri de her şeyde olduğu gibi. Eksiler ne? Otomatikleştiriyor, otomatikleştirince insan devreden çıkıyor.

Dinleyici: Robot oluyorsun, robot gibi oluyorsun.

Doruk Fişek: Robot gibi oluyorsun. Bu arada farkındaysanız hep böyle, biz ne kadar robot gibi oluyorsak o işte oraya robot koyma olasılıkları o kadar artıyor. Bu mesela şeydir, bilgisayarla uğraşan insanların tozpembe hayallerinden bir tanesi şeydir her zaman: ben bunları otomatikleştireceğim ve insanların daha yaratıcı işlerle uğraşma olasılıkları olacak. İsterse resim yapar, boş vaktinde müzik çalar vesaire. Ya çok güzel tabii ama kapitalist dünyada

yaşadığımız için böyle olmuyor. Bir şeyi otomatikleştirdiğiniz zaman gerçek aslında insanın daha zor bir işte çalışmaya başlaması kendisini daha fazla zorlayacak, daha fazla gelişmesini gerektirecek, belki daha yorucu şartlarda çalışmasını gerektirecek bir işe yönelecek. Mesela çok güzel kayıtların tutulduğu, kameraların olduğu bir ortamda şunu diyebilirsiniz: birisi şey dese “bak kasadan para çalmışsın” dese, “ya aç kamera kayıtlarına bak hiçbir şey gözüküyor” diyebilirsin ama aynı şey şunun için de kullanılabilir; tuvalete 5 dakika gitmişsin parandan keseceğim, 3 dakika sigaraya çıkmışsın bunun için de kullanılabilir her yerde teknoloji farklı amaçlarla farklı şekillerde kullanılabilir. Peki gene kimin yararına diye düşünebiliriz, bir sonraki slayt bununla ilgiliydi.

Sizin işverenin yararına olduğunu düşündüğünüz şeyler neler? Oradan başlayalım, bir tanesini söyledik zaten. Otomatikleştirme. Banka şubelerinde fark etmişsinizdir artık şey yapıyorlar, belli bir paranın altı için sizi gişe memuruna bile göndermiyor. Diyor ki işte şu paranın altındaysa gişe işlemi yapmıyorum. İş Bankası’nda gördüm en son 20 bin liranın altındaysa gişe memuruna göndermiyordu. Girdim içeri gıcıklığına 20 bin lira çekeceğim baktım içeri bir tane makine koymuşlar; o makineden 80 bin liraya kadar çekebiliyormuşsun gene gişe memuruna göndermiyor yani. Ki ülkede asgari ücretin kaç para olduğunu düşünürseniz İş Bankası bize şey diyor aslında: “Senin bir ay boyunca çalışıp asgari ücret olarak kazandığın para benim gişe memurunun bir dakikasına değmez. O parayı vermek için harcayacağım zaman daha değerli”.

Dinleyiciler: Hocam o zaman 4-5 ay sonra gidip çekeceksin

Doruk Fişekçi: Dört beş ay biriktirirsen o zaman sana bir gişe memuru verebilirim, bu da birkaç dakika sürebilir. Evet, ne artılar eksiler?

Dinleyici: İşveren yararına olabilir burada. Daha iyi kayıt tutuluyor. Eski-den Mehmet abinin yazdığı stoğu takip ediyorlardı. Ama şimdi her şey otomatik olduğu için sistemi kandırmak zor. Hırsızlığın önüne geçiyor burada.

Doruk Fişekçi: Bunun sistematikliği sayesinde hata azalıyor, bu herkesin de isteyebileceği bir şey.

Dinleyici: İnsan gücünü düşürüyor.

Doruk Fişekçi: İnsan gücünü düşürüyor. Tekrar kapitalist dünyada yaşadığımızı hatırlayalım, işverenin derdi ne? En az parayı harcayayım en çok parayı kazanayım. “En az parayı harcayayım”ın karşılığı ne? Az sayıda insan çalıştırırsam en az miktarda parayı harcamamı sağlar. İnsan gücünü azaltıyor, mesela. Marketlerde artık makineyle böyle satın alma şeyleri var. Biliyorsunuz, kasaların yerine geçen, insanlı kasaların yerlerine geçmeye çalışan, barkod-

ları okutup insanların kendilerinin çıkış yapabildiği. Bunu da çok büyük yenilik olarak sunuyorlar ki insanlar kendilerini kasiyerlik yapıyormuş gibi hissetmesin diye. Yaygınlaştırmaya çalışıyorlar, eninde sonunda başaracaklar. Başka?

Dinleyici: Avrupa’da bankaların çoğu, şubelerini kapatmaya başlıyor; dolayısıyla eleman azaltıyor ve kâr marjını yükseltiyor. Mesela banka kurmak yerine hep dijitale dönmeye başlıyor.

Doruk Fişek: Şimdi Avrupa’da birçok banka diyorsunuz ama Türkiye’de birçok banka da aynı şeyi yapıyor. Kendimize çuvaldızı batırmamak için bazen böyle yurtdışından örnekler veriyoruz, sanki Türkiye’de olmuyor gibi.

Dinleyici: Öncelikle oradan başladı diye.

Doruk Fişek: Hep öyle olur da. Gerçi böyle demeyeyim bazı şeyleri de ilk biz yaşıyoruz. Ama genel olarak önce Avrupa’da başlamış olsa da Türkiye’de de birçok banka gerçekten şube azaltıyor.

Dinleyici: ING’de yok şu an.

Doruk Fişek: Daha böyle köklü bankalarda da aynısı gerçekleşiyor; mesela şubelerin kapandığını görüyorsunuz.

Dinleyici: Reklama girmezse söyleyeyim, o zaten başladı birkaç yıldır da var; enpara.com diye bir şey var, şube yok sadece dijitalde her şey. Şubesi yok fiziki olarak.

Doruk Fişek: Şöyle enpara.com Finansbank’ın hizmeti, Finansbank şubelerini kullanabiliyorsunuz. Ama günün sonunda zaten her bankacılık için zaten İş Bankası’nın yaptığından bahsettim ama her banka şu an belli bir paranın altında gişe işlemi yaptırtmıyor.

Dinleyici: Müşteri hizmetlerine bağlamıyor zaten. Ses üzerinden işlem yapmaya başıldılar.

Doruk Fişek: İlk başta bu aşamaları hatırlarsınız; telefon bankacılığı çıktığında, sürekli telefon bankacılığına yönlendirmeye çalışıyorlardı; biz çıldırdıyorduk, 9’a bas, 2’ye bas olmadı bir daha bas. Fakat şu anda onu da yaptırmamaya çalışıyor, sonuçta onun da ucunda bir insan var ya. Sonunda dediler ki internet şubesi var. Sonra cep telefonu bankacılığına yönlendirmeye çalıştılar. Birinden EFT ücreti alıyor, ötekenden almıyor, en son şunu yaşadım: Bir yerde bankaya girdim para çekmem lazım, fon bozması lazım. Dedi ki ben buradan fon bozarsam daha düşük para veriyorum o yüzden çıkın ATM’den bozun öyle gelin para çekebilmeniz için. Bunun için sürekli makineye yönlendirmeye, alıştırmaya çalışıyor ki, siz şey hissediyorsunuz “makineden yaptım

bankaya para kaptırmadım". Kendimizce iyi hissediyoruz böyle. Bak oradan EFT'ye ücret almıyor falan diye. Başka, kimin yararına?

Dinleyici: E-ticaretin gücünü artırıyor.

Doruk Fişek: Evet bir de e-ticaret var. E-ticaretten satış yaptıkça otomatikman o insan mağazaya gelmiyor. Mağazaya gelmediği zaman kasiyerle uğraşmıyor, oradaki görevliyle uğraşmıyor. Hepsi çalışan azaltacak ve yeni mağaza açmasını engelleyecek. Başka neler var? Evet burada şimdi kimin yararına kısmında genel olarak teknolojiyle ilgili her zaman söylenen argümanlar neler?

Doruk Fişek: Şimdi, az önce gelen argüman genel olarak şey, "iş otomatize ettiğimizde işsiz bırakmıyoruz"un karşı argümanıdır. Yeni iş alanı yaratıyor çünkü. Fakat bu şey derler ya hani, kaşıkla verip kepçeyle almak. Gerçekten evet birtakım işler yaratılıyor beş on on beş yeni iş yaratıyorsanız aslında buna karşın bir taraftan da bin beş yüz tane iş yitiriyorsunuz.

Dinleyici: Pandemiyle birlikte hayatımıza biraz daha çok girmiş oldu. Daha önce bu kadar çok olmuyordu. Pandemiden sonra insanlar daha çok bundan etkilenmeye ve kullanmaya başladılar.

Doruk Fişek: İşte bu da mesela şey teorilerini, biliyorsunuz komplo teorilerimiz de olmazsa olmuyor, "pandemi aslında kasıtlı çıkartıldı, dijital çağa geçildi" diye gibi şeyleri var. Bu arada bunları yirmi otuz sene önce komplo teorisi diye dalga geçerdik, şimdi artık "tabii aslında evet neden olmasın ki yapabilirler tabii hiç de mantıksız gelmiyor kulağa" diye düşünmeye başladık. Belki dünyada biraz iletişim arttığı için de olabilir. Başka?

Dinleyici: Yapmak istediğini pandemiden sonra zorla buraya entegre ettiler.

Doruk Fişek: Aynen.

Dinleyici: En büyük aslında insanlık için yararı zaman. Zamanımızı yani gidip araba park edip ya da ne bileyim. İnternette dijital ortamda her daim gece gündüz alışverişimizi yapabiliyoruz.

Doruk Fişek: Zaten dijitalleşme gibi yeni gelen her teknolojinin böyle bir ikilemi var. Farkındaysanız biriniz kötü bir şeyler söylüyor, olumsuz etkilerini söylüyor; birisi kalkıp olumlu etkileri üzerine bir şeyler söylüyor. Ya bak şunları yapabiliyoruz diye. Mesela şu anda artık bu iyi-kötü tartışılır tabii artık; ev adresi, adres bir yer bulayım diye daha genç insanlarda bu yetenek daha az. Kaç kere mesela elinde 28/11 diye bir adres var şey adresinizi bulamadım diye arıyor; "geldim ama burada bulamadım bilmem neresi" diyor. Yani 27 numaraya gelmişsiniz ama karşı taraf 28. Aa! haritada yanlış işaretlenmiş di-

yor. Yani şu anda birçok insan adres bulma yetisini bile kaybetmiş durumda. Tek numaralar sokağın bir tarafındadır, çift numaralar diğer tarafındadır; en azından 28 numarayı arıyorsan sokağın o tarafında değil bu tarafında olmak zorunda bilgisi bile yok insanlarda.

Ama bu şekilde ne kadar kötü oluyor diye düşünme. Ama şunu düşünebilirsiniz: Bizim anne babalarımız bizden çok daha farklı yetilere sahipti. Dikiş, elbise dikebiliyorlardı. İşte bir sürü tamirat işini kendin yapabiliyordun. Bizim aklımıza hayalimize gelmeyen bir sürü şey yapıyorlardı. Niye? Çünkü onları yapacak insanlar, meslekler yoktu. Büyük olasılıkla bizden sonraki bir kuşak ya da iki sonraki kuşak aynı durumda olur.

Dinleyici: Bu anlamda en büyük kötülük çocuklarımıza yapıldı bu konuda. İnternet sanal dünya. Bir telefonun içine dünyayı sığdırdık, bir yandan güzel bir şey ama bir yandan da oynamayı unuttu çocuklar. Herkes sanal dünyada, yemek yemekte sanal, hayal oldu. Yani bence bizim çocuklarımız da yaşayacak bunu böyle.

Doruk Fişek: Bu arada ilginçtir, bizim anne babalarımız da aynısını bizim için söylüyorlardı. Ya sizin kuşak şunları hiç bilmeyecek falan diye bize söylüyorlardı. Bu arada katılıyorum kesinlikle söylediklerinizin hepsine. Hissiyat olarak kendimi çok şanslı görürdüm, bir taraftan bu zamanı yaşamaktan mutluyum ama bir taraftan da çocuk olarak bunları yaşamamış olmaktan mutluym, Bizim anne babalarımız da onların anne babaları da böyle şeylerden geçti. Başka?

Dinleyici: Hocam mesleği öldürüyor mu? Meslekleri şimdi öldürüyor mu? Mesela bir tornacı kendi işini tezgahı başında kendi başına kendi işini yapıyor. Ama artık bir CBC tezgahı işçiye ihtiyaç duymadan tüm işi yapıyor. Bu da işçinin azalmasına neden oluyor.

Dinleyici: Bir de mesleklere bakalım. Mesela araba tamircisi, cihaz tutuyor arabayla ilgili her şeyi söylüyor.

Doruk Fişek: Zaten “meslekleri dönüştürüyor”dan kastım o bu aslında. Burada hocamın söylediği bence önemli bir nokta, biz sürekli aslında bir şeyleri kaybediyoruz. Bunu sadece şey diye düşünmeyin torna uzak geliyorsa size, vidayı düşünün mesela... Vidayı elle açan kaç kişi kaldı, makineyle açan kaç kişi var? Makineyle açtığında aynı lezzeti veriyor mu? Yani hayır. Odun ateşini yakan kaç işçi kaldı? Aslında odun ocağında doğrudan çalışan kaç kişi kaldı? Hani gibi gibi gibi... Burada biz her zaman için aslında geliyor diye düşünürken birtakım şeyleri bırakıyoruz. Yeni şeyler ekleniyor aynen söylen-diği gibi. Bunu ben dijitalleşmeden sadece dijital olarak değil de aslında bunu teknolojinin gelişmesi olarak düşünelim. Aynı mantık içerisinde gerçekleşiyor.

Sürekli bakıyoruz böyle bir kâr zarar hesabı yapıyoruz ya tamam tornacılık mesleği ölüyor ya bu adamın yaptığı kadar kaliteli olmuyor ama bak artık bunları yapabiliyoruz. Ama bunun getirdiği mesela yiyeceklerde düşünün eskiden mesela bu ülkede kaç çeşit üzüm vardı; şu anda siz pazarda kaç çeşit üzüm bulabiliyorsunuz. Niye? Çünkü, geçiyorum atalık tohum hikâyelerini filan geçiyorum onun ötesinde birisi daha iyi mahsul veriyor, öteki daha az mahsul veriyor. Kapitalist sistem kendi kazancını korumak zorunda haliyle daha çok mahsul vereni ekiyor ki daha fazla para kazanabilsin. İşte bu hep bir taraftan kaybediyoruz diğer taraftan alıyoruz; işletmenin yararına daha güçlü olduğu için.

Peki biz daha nasıl güçlü olabiliriz? Örgütlenerek! Çünkü işçi tek başına olduğu zaman doğal olarak çok güçlü olmuyor ama örgütlendiği sürece aslında daha güçlü bir hale geliyor ve teknolojiyi kendi yararına kullanabilir hale geliyor. Bu arada bir taraftan içim cız ederek anlatıyorum, benim sektörümün yarısında sendika yok. Yani hatta benim bildiğim kadarıyla genel olarak mühendisliklerin herhangi bir sendikası yok. Yani sadece bilgisayar mühendisleri için söylemiyorum. Herhangi bir mühendislik sektöründe sendika yok.

Dinleyici: Hocam sizleri de sendikaya üye yapalım

Doruk Fişek: Valla çok iyi olur, odam var ama. Oda da on iki yıllık filan o kadar güçlü değil. O yüzden. Ne kadar daha güçlü olabilirsek aslında dijitalleşme o kadar yararımıza olur. Türkiye’de çalışanlar örgütlenip nasıl daha güçlü hale geliyorlar? İletişim sayesinde ve örgütlenmekle.

Dinleyici: Hocam şeye geçmeden, sorular, işte örgütlü bir işçi kesimi olduğumuz için şu soru gelmedi. Dijital bir robot ya da makine hastalanmıyor arkadaşlar, doğum iznine ihtiyacı yok, izne ihtiyacı yok; siz bunları kullanabildiğiniz için mutlu etti beni ama esasen güvencesiz, örgütsüz iş yerlerindeki dijitalleşme de tamamen işverenin tercih sebebi oluyor. Makineyi aldıktan sonra makine tıkrık tıkrık hasta olmadan, eşiyile kavga etmeden, çocuğuyla sorun yaşamadan çalışıyor. O yüzden işgücü maliyetlerini sadece bir yatırım yapıyor ve önündeki yıllarca, yılları kapsayan sürede bir daha işçilik maliyetlerine girmemesini sağlıyor. O yüzden de güç dedi ya Doruk Hocam, işte o güç kapitalist dünyada eşittir para, parayı kim elinde tutuyorsa son tahlilde ona inanıyorlar ama dediği gibi örgütlü olunca bu dengeyi en azından sağlamak şanslı geliyor bizler için aynen öyle.

Doruk Fişek: Dijitalleşme sorunlarından da arada bahsettik. Bunun tekrar üzerinden geçmeyeceğim, peki yaşamımızda neler değişiyor? Bunu konuştuk ama bir de yaşamımızda neler değişmiyor sorusu var. Yani biz teknolojik olarak geliştirebiliyoruz vesaire ama yaşamımızda değişmeyen neler var?

Dinleyici: Asgari ücret?!

Doruk Fişek: Yani bu arada bunu asgari ücret özelinde konuşuyoruz ama asgari ücretin doğru bir noktası var. Buradaki yarık çok değişmiyor, yani zaten baktığınız zaman teknolojinin tüm gelişimi için aynı şey geçerli; ortadaki herhangi bir sosyal sorunu çözmiyor aslında. Sadece daha derinleştiriyor. Bugün baktığınız zaman en az ücret alan insanla en yüksek ücret alan insan arasındaki fark devasa boyutlara gelmiş durumda. Niye? Çünkü teknoloji zaten var olan sorunu daha da derinleştirmeye yarıyor. Niye daha fazla derinleştiriyor? Çünkü zaten bir şekilde o yarık açılmış durumda orada bir fark oluşmuş durumda o farkın daha fazla oluşamamasının tek nedeni teknolojinin yetmiyor olması. Onu yapabilse adam ortadan ikiye ayıracak zaten; bunu şunun için söylüyorum size şu anda şey geliyor; nedir, sanki çok hızlı geliştirmiş gibi geliyor, bana ise aslında teknoloji çok yavaş geliştirmiş gibi geliyor. Şundan dolayı: ben lisedeyken, 1992 olması lazım, Türkiye ilk defa olimpiyatlara katıldı bilgisayar alanında; işte hazırlık yaptılar ben de vardım içerisinde liseler arasında bizi orada çalıştırdıkları, öğrettikleri şeyler şu anki şeyleri anlatıyorlardı orada olimpiyatlarda yarışalım diye. Aynı teknolojiler, o zamankiyle bu zamanki arasındaki fark sadece yaptıklarımızı uygulayamıyorduk, çünkü altyapı hızı yetmiyordu. Pratik uygulanabilirliğini göremiyorduk, şu anda görüyoruz. Yani aslında sadece farklı alanlara uyguluyoruz teknolojik altyapıyı. Aynı kavramları; aslında bu kavramların hepsi otuz sene öncesinin kırk sene öncesinin kavramları. Hayatımızda neler değişmiyor? Aslında teknolojik açıdan baktığımızda teknoloji sadece var olanı derinleştirmeye yarıyor. Onun dışında başka bir işe yaramıyor. Yoksa zaten 1900'lerin başlarında da bir tane makine koyuyorlardı artık postaların üzerine damgaları artık otomatik basıyor. Artık insana ihtiyaç yok. Aslında yeni bir şey değil. Teknoloji aslında bir sürü yeni şey getiriyormuş gibi gözükmeyle beraber aslında temel kavramlar, temel uygulanan şeyler birebir aynı. Daha önce bir makine koyuyordun, ne bileyim, birisi daha önce alt alta rakam yazarak topluyor yazıyordu, sonra bir tane abaküs koydun, onunla beraber tık tık tık yapmaya başladın aa güzel insana daha az ihtiyaç var. Niye? Daha önce belki beş kişi sağlamasını yapıyordu, artık makineyi yaptın zaten diyip bırakıyordun. O yüzden aslında bunlar bu kadar mühim değil.

Dinleyici: Çalışma saatleri bir türlü düşmüyor.

Doruk Fişek: Evet çalışma saatleri bir türlü düşmüyor. Yani oradaki şey, dünyayı tanıdıktan sonra hayal kırıklığı o oluyor. Çünkü, bak dünyayı otomatize ettin artık buna vakit kalır diye düşünüyorsun daha fazlası geliyor

Dinleyici: Yok, yok, düşmüyor!

Doruk Fişek: Yok ya o da var. O şöyle, bir tane İskandinav ülkesi seçiyorlar, o İskandinav ülkesinde haftada bir gün çalışmıyorlar, sonra da sanki tüm dünya dönüşüyormuş gibi hissiyat içerisinde mutlu oluyoruz filan ama o öyle olmuyor. Ben birkaç sene önceydi, on sene de olmuş olabilir; bir tane politik dizi seyrediyordum; orada başbakan bisikletle işe gidiyor; biliyorsunuz o hikâyeleri, sonra bir ara koalisyon kavgaları oluyor o dönüyor bu dönüyor; örneğin Danimarka tüm nüfusu 5 milyonmuş. Yani bendeki ilk reaksiyon şey oldu, ya bana da 5 milyon ver ben de idare ederim yani ne var ki yani beş milyon nüfus. 5 milyon dediğimiz şey İstanbul'u geçtim Ankara'nın nüfusundan daha düşük. Bana 5 milyon ver, ben de idare ederim yani. Zaten kimsenin o kadar yaşamak istediği bir yerde değilsin, soğuk bir ülke, oradaki insanları ben de idare ederim. Çünkü ne oluyor düşük nüfus beraberinde, zihin işleri çıkıyor. Bazen bunu yapamıyorsun bunu yapayım diye mesela onu gene şuna bağlamak istiyorum: Bizde de olacak mı diye. Bundan böyle otuz kırk sene sonra. Şu anda ne kadar vergiyle boğuştuğumuzu biliyorum. Bundan kırk sene evvel bu kadar çeşit vergi yoktu Niye? Çünkü hesaplayamazsın. Şu anki kadar çeşit vergiyi siz otuz sene öncesinin teknolojisiyle hesaplayamazdınız. Kesip atarsınız yani. O kadar fazla kaçak olur ki kafadan bir tane vergi alayım diye sonra 80'lerde, KDV ile başladı; reklamları hatırlarsınız “bir alışveriş, bir fiş” diye.

Dinleyici: Belçika'da çalışma süresi hafta da dört güne düşürüldü. Biz de oradaki çalışan arkadaşlardan birisine sorduk durumu. “Düşündüğünüz kadar iyi bir şey değil, çünkü çalışam gününü düşüyor ancak haftalık çalışma süresi aynı kaldığı için. Günlük çalışma süresi artmış oldu. Bu da çalışanları strese soktu” dedi.

Doruk Fişek: Evet başka neler? Evet dediğin gibi muhasebecileri düşünün, hani ilk hesap makineleri çıktığında, bilgisayarlar geldi. Her şey otomatik olacak dendi. Ama şimdi mevzuat girmek zorunda. Yani hani şuradan şunu yaparım, buradan bunu yaparım diye mesleklere göre değişti. Başka neler değişmedi?

Dinleyici: Hocam bak arkadaş şimdi bir şey söyledi. Değişmeyen bir şey diyor. Bizler çalışanlar için yoksulluk.

Dinleyici: En büyük sorun.

Doruk Fişek: Aslında yoksulluk derinleşiyor, değişmemekle beraber derinleşiyor. Şöyle bir soru geliyor. Otuz kırk yıl sonra hepimiz daha da fakirleşmeyecek miyiz aslında teknoloji böyle gelişmeye devam ederse? Yani evet. Ya burada şöyle bir şey var aslında; daha güçlü olan daha fazla kullandığı için otomatikman daha güçlü olan daha fazla zenginleşiyor. Daha güçsüz olan

daha fakirleşiyor. Bunu şöyle de düşünebilirsiniz, bu dijitalleşmeyle beraber bu teknolojiyi kullanabilen insanlar daha ileri giderken, teknolojiyi bir şekilde kullanamayan ya da kullanmak istemeyen insanlar bir şekilde yerinde sayıyorlar. Şimdi hatırlayın bankaya ilk o aleti getirdiklerinde şu kadar paranın altında gişe işlemi yapmıyoruz dediklerinde yaşlı insanlar bir noktadan sonra zorlanmaya başladılar. ATM kartları, işlemleri gibi karışıklık olunca bankalar da onun üzerine çark etti dedi ki; ya tamam dedi 65 yaş üstü bu da benden olsun. Onlara işlem yapmaya devam ediyor, nasıl olsa çok da ömürleri kalmadı onlardan kurtulurum diye düşünerekten işin içinden çıkıyorlar.

Dinleyici: Günümüzde e-ticaret günden güne artıyor, dijital olarak bunu kullanıp ticarete dökersek işler büyüyor. İşveren orada daha da büyüyor. Çünkü masraflar düşüyor.

Doruk Fişek: Aslında hocamın söylemeye çalıştığı; artık e-ticaret geldiği için insanların masrafları düşüyor, hatta iş kurmak daha kolaylaşıyor hani bireysel olarak birtakım şeylerin satışını yapmak para kazanmak daha kolaylaşıyor, işverene bağlı olmadan. Doğru. Ya da işte mesai vesaire açısından bakarsanız patronlar bekçilik yapabiliyorlar, internet kullanıyorlar bunlar bunu kolaylaştırıyor bu sayede daha fazla satış yapabiliyorsunuz. Ama günün sonunda bunların hepsi kapitalist sistem içerisinde eriycekler. Niye? Çünkü kapitalist sistem neyi sağlayacak? Bireysel fayda sağlayacak. Bireysel fayda sağlarken ne olacak? Daha düşük olanlar kazanırken sadece işveren olmayı düşünmeyin daha teknolojiyi kullanabilen daha fazla girişimci olan her zaman daha fazla kazanırken bunları yapamayan insanlar daha fazla kaybedecekler. Başka neler değişmedi?

Dinleyici: Değişmeyenlerden bir tanesi demin posta mühürlemek için onun yerine makine geldi, bu sefer makinenin mürekkebinin koyacaksın ya da o makinenin bakımını yapmaya başlarsan aslında bir nevi dönüşmüş ama değişmemiş görünüyor.

Doruk Fişek: Evet, sonuçta, aslında benden bir şey anlatmamı istiyorsanız kendimden gelecek olan şeyler bunlar. Temelde burada aslında benden sonraki konuşmacılar için biraz işin teknolojik altyapısı ve neler bildiğimi biraz anlatmaya çalıştım. O yüzden dediğim gibi hazır, program kendi mesleğimi en başta şey diye anlatıyordum, bilgisayarın ne olduğunu anlatamadığım zamanlarda bir düğmeden daha fazla düğmesi olan bir alet için bana geliyor diye, bir ışıktan daha fazla ışığı olan herhangi bir cihaz için bana geliyorlar gibi diye. Zamanla bizim mesleğimiz de dönüştü. O yüzden neler geliyor diye kafanızda canlanması için yapay zekâ gelecek insanlar işimizden mi olacağız; ya evet ama daha önceki olduğundan daha fazla değil. Bunu şu anlamda söylüyo-

rum, daha önceki örnekler açısından. Şu anda yaşadığımız şeyler aslında hiç yaşamadığımız şeyler değil. Yani biz aslında ömrümüz boyunca yaptığımız çeşitli işleri o makineler tarafından ele geçirilmesi ve bizim başka işleri yapmamız şeklinde bir yaşam döngüsü yaşadık, şu anda olan bu.

Burada tabii bireysel yaşamımızı etkileyecek biçimde olacak çünkü artık yapay zekâ artı şeyler getirdiği gibi eksi bir sürü şeyler de getiriyor; mese-la sizin sesinizle, sizin görüntünüzle bir videoyu çok rahat oluşturabiliyorlar. Otomatik olan birçok şeye daha rahat bakmamız gerektiği, daha şüpheli bir şekilde yaklaşmamız gerektiğini söylüyor. Ve aynısı haberler için de geçerli, Bir sürü haber okuyoruz ya bu gerçek mi diye artık sorgular hale geldik. Artık bir video gördüğünüzde ses kaydı gördüğünüzde vesaire daha fazla sorgular hale geleceğiz. Evet, geliyor ama hiç yaşamadığımız bir şey değil, bunu daha önce farklı şekillerde yaşadığımız bir şey olduğunu belirtmek istiyorum. Evet, başka sorular.

Dinleyici: Yapay zekâ ve algoritma üzerinden platformlar üzerinden işler yürütülüyor. Örneğin kuryeler gibi. Yapay zekan işlerin niteliğine dair etkileri üzerine biraz konuşmak gerek. Önümüzdeki dönemi düşünerek kısa, orta ve uzun dönemde neleri değiştirebilir, ya da etkileyebilir çalışma yaşamımızda?

Doruk Fişek: Şimdi burada ben dört beş farklı soru buldum onları ayırarak cevaplayacağım. Atladığım olursa lütfen tekrar cevaplarım. Öncelikle algoritmaların ne olduğunu anlatalım. Algoritmalar biliyorsunuz çok harika bir kelime haline geldi. Her haberin içerisine algoritma kelimesi atıyorsunuz, çok acayip bir şeyden bahsedermiş gibi oluyor. Aslında algoritma denen şey temelde sizlerin iş yaşamında karşılaştığı şeyler vardır, iş akışları vardır ya önce şu yapılacak sonra bu yapılacak diye çizilir. İş planı, öyle sistematik bir şekilde dizilir, yazılır. Mesela yangın eylem planı; önce şu yapılacak, sonra bu yapılacak... Algoritma bu. Algoritma dediğiniz şey bu bir iş nasıl yapılır, planlama gibi de düşünebilirsiniz. Çünkü bunu bu şekilde planlanabilir halde tanımladığınız noktada artık bilgisayar gibi önce şunu yap, sonra bunu yap sonra bunu yap; algoritma denen şey bu iş planı aslında, bu iş planının yapılmasından bahsediyoruz.

Burada işin satış tarafı, e-ticaret şeylerinde bunların kullanılma açısından baktığınız zaman yapılan şey şu: Tüketiciden, biz müşteri diyelim ona, müşterinin ne yaptığının kaydı tutuluyor. Atıyorum pazartesileri en çok şu mal satılıyor; salıları en çok bu yapılıyor; şu saatlerde en çok bu profilde insanlar geliyor, böyle oluyor vesaire diye elimizde kayıt tutan bir verimiz var. Normalde bu kaydı bir insan olarak tutsanız ne yaparsınız? Dersiniz ki “Aa güzel çarşambaları benim müşteri sayım çok azalıyor, o zaman ben tatlı çarşamba diye

bir şey yapayım ürünlerde %10 indirim yapayım, böylece müşteriyi çarşamba günü getirmeye çalışayım; çünkü bakıyorum kasaların yarısı boş duruyor. Sendika da var Allah kahretsin o saatte insanları evlerine gönderemiyorum, çalışanlar orada durmak zorundalar. O zaman ne yapıyor satışı oraya yönlendirmeye çalışıyor.

Aslında işin algoritma dediğimiz kısmı bu, şimdi ne farketti ki daha önce yoktu bu? Söylediğim şey size çok basit ve mantıklı geliyor; bir insan da olsam satış yapıyor olsam mesela akşam pazarına giderim niye hani o zaman da adam sokağa atmasın diye daha uzağa alma şansım olur. Yani aynı mantık geçerli. Ya da mesela ülkemizde çok uygulanmıyor ama yurtdışında var ve ülkemizde de uygulanmaya başlayacak olanlar var diye biliyorum. Son kullanma tarihi çok yaklaşmış olan ürünleri daha ucuza satmak.

Dinleyiciler: Biz de yapıyoruz

Doruk Fişek: Şimdi şuna ihtiyacımız var: İnsanlar ne yapıyorlar? Ben bunun kaydını tutayım, aynı şekilde ben bunların hepsi üzerinde hesap kitap yapayım. Bunun sonucunda da bir sonuç çıkartayım. Bunu şimdi makinayla yapıyorsunuz. Daha önce bunu elle tutmak zorundaydınız, insan gücünü hesaplamak zorundaydınız ve bu yapılabilir değildi. Şu anda siz makineyle, müşteri kredi kartıyla hangi ürünü alıyorsa, kredi kartı ile almıyorsa barkoddan geçiriyor, her bir ürünün kaç lira olduğunu biliyor, son kullanma tarihi üzerinden ve tüm bunların üzerinden hesap kitap yapıyor. Aslında yaptığı her şey buna karşılık geliyor. Bunu daha da şey yaptığın zaman yaş gruplarına böldün... Bunlar da yeni değil, gene Migros'da çalışanlarınız var aranızda para makineleri filan vardı, müşteri ne alıyor ne kadar alıyor gibi bilgilerin kayıtları tutuluyordu; onlar bunun ilk prototipleri. Müşteri ne alıyor, ne veriyor, ne davranıyor? Kayıt olarak ilerliyorsunuz. Ve onun üzerinden sizi yönlendiriyor ve bunun üzerinden şey diyebiliyorsunuz: Ben şu saatlerde daha az kasiyer çalıştırabilirim, şu saatlerde daha yoğun olur. Bunların hesaplarının hepsi bunun üzerinden yapılabilir.

Şimdi şu anda, mesela genelde teknolojiyle ilgili şeylerde bir tane parlak kelime bulunur, her şey o gelecek çok iyileştirme yapılacak diye kullanılır. Şu anda yapay zekâ ölçeğinde bir ara “bulut sistemleri” geliyordu. Bakan da çıkıp diyorlardı “bulut”ta şöyle olacak böyle olacak diye açıklama yapmıştı. Şimdi o kelime yapay zekâ. Bir iki seneye tüketirler bunu, yeni bir şey çıkar, onun üzerine konuşurlar. Ama temelde biz buna otomatikleştirme diyoruz. Sorulardan bir tanesi şuydu: Hangi sektörler otomatikleştirilecek? Baktığınız zaman aslında bir insanın yaptığı şeyi bir makine tarif edebiliyorsa onu yapabiliyorsa makinanın yapabileceği bir şeyse o zaman olur. Ne gibi? Örneğin şu anda

mesela Türkiye’de yakın zamanda sürücüsüz araçlar falan diyorlar. Türkiye’de çok zor, çünkü yollar buna uygun değil. Yani aracın sürücüsüz bir şekilde çalışabilmesi için yol çizgilerinin düzgün çizilmiş olması lazım, yolların genişliklerinin belli olması lazım, bir anda daralıp bir anda genişlememesi lazım. Sonuçta bir insanın yerine bir mekanizma kayabileceğiniz iş bir aşamadan sonra otomatikleşiyor, burada esas sıkıntı bir insanın yerine bir madde koyabileceğiniz şeyler. Mesela aranızda bir şekilde araç kullanan insanlar vardır. 90’larda araç kullanmakla şu an araç kullanmak arasında baya bir fark var. Ben bu yeni tip araçlara ilk bindiğim zaman ilk reaksiyonum şuydu, kontak anahtarı nereye giriyor? Bulamadım filan. El frenini çekmeye çalışıyoruz el freni yok. Hani onun yerine bir tuş var falan diye devam ediyor. O yüzden hani neler otomatikleşiyor? Bir insanın yerine koyabileceğiniz mekanizmalar, bir makinenin yerine koyabileceğiniz mekanizmalar. Mesela neler olmaz? İşte kargo teslimatı, kurye teslimatı, bunlar zor yani. Neden çünkü fiziki işlem gerektiriyor. Ve fiziken bir makineye o işlemi yaptırmanız çok kolay değil. Ama ne kadar fiziki işlem gerektirmiyorsa kafadan yapılan bir şey varsa emin ol onu bir makineye yaptırmaları çok daha kolay,

Dinleyici: Kargoyu şeye çevirebilirler, aynı banka sistemi gibi, kargonu merkezinden alırsan şu kadar ücret.

Doruk Fişek: O zaten şöyle, Kargomatikler var artık, rastladınız mı hiç? Koskocaman aletler var, belli noktalara koyuyorlar, onların mesela genişlediğini farz edin, yaygınlaştığını düşünün.

Dinleyici: Aslında o bence çok tutacak bir şey değil. Bizim insanımız oturduğu yerden sipariş verip kapısına gelmesini çok seviyor. Yani bu yemek olsun, alışveriş olsun dolayısıyla Türk insanında o sistem tutmaz. Kuryenin getirdiği daha çok olur. Ben bir şey eklemek istiyorum söylediklerinize.

Doruk Fişek: Çok hafif ben şunu söyleyeyim, bütün gün evde kargoyu beklemek daha sıkıcı olabilir. Yeni nesil firmalar var ya sanki beş sene sonra batacakmış gibi görünen onlarda saat seçebiliyorsunuz. Ama hepsinde değil. Ama hepsi dediğim gibi gelişmenin birer parçası.

Dinleyici: Bir şey ekleyeceğim mesela biz market sektöründe çalışıyoruz, Migros’tan arkadaşlar da buraya katılmışlar, şarküteri, kasap, meyve-sebze bölümünde çalışan arkadaşların yerine bir robot ya da yapay zekâyı koyup da aynı servisi aynı hizmeti tüketiciye sunma ihtimalini ben çok zayıf görüyorum. Bu yapay zekâyı ne kadar geliştirirlerse geliştirsinler bu noktada bizi geçemezler. Hani bir ustayı geçemezler.

Doruk Fişek: Hocamın söylediğini, aslında beyefendinin söylediği gibi eleştirmek istiyorum. Orada ustanın kendisi var ya meslekler kayboluyor söylemi geçerli. Sürekli olarak biz mesleklerimizi şöyle kaybediyoruz, özellikle meyve-sebze arkadaşların yanlış anlamayacağını düşünerek söylüyorum sizin atalarınız pazarcılar hani, hala pazara gitmeyen bir sürü insan var. Niye markete gitmeyi tercih ediyorlar, pazara gitmek yerine? Çünkü market onlara bambaşka avantajlar sağlıyor. Daha ucuza sağlayabiliyor belli noktalarda çünkü.

Dinleyici: Marketin avantajı her şeyi bir yerde topluyor olması.

Doruk Fişek: Pazara gideyim, pazarda kalmamış geri döneyim yok. Daha önce pazarcıdan iki tane domates istesen döverdi seni doğal olarak. Buraya gelmeden önce bir hafta şehir dışındayım, domatese ihtiyacım var kısır yapıyorum ve iki tane domates versene dedim. Al abi dedi, ne kadar dedim, boş ver abi dedi. Her zaman alışveriş yaptığım adam olduğu için o iki domatesi daha sonra alır benden bir şekilde.

Dinleyici: Hocam o zaman nasıl olacak? Biz biz sanal market çalışanlarıyız o zaman bize ihtiyaç kalmayacak.

Dinleyici: Hocam arkadaş ölmez dedi ama paketleme sistemi geliyor, o meslekler ölecek, şarküteri olsun...

Dinleyici: Migroslarda bir ürün vardır mesela o da dijitalleşmenin bir ürünüdür. Önceden mağazaların kendisinin yerelde “kemisil” yapılırken artık merkezi yerlerde “kemisil” yapılıyor ve dağıtımına geçiliyor. Bu da bir teknolojik olay.

Dinleyici: Aslında sadece işveren tarafından bakmak gerek. Her durumda maliyet düşürüp verimi arttıracak şeyler.

Dinleyici: Kasap, şarküteri reyonunda paket ürünleri. Bir tane eleman tutuyor, çıkartıyor başka mağazaya. Ve orada kasap çalışanına ihtiyaç kalmıyor.

Doruk Fişek: Dönüşen şeylerden bir tanesi artık fiyat karşılaştırabiliyoruz. Tam yüzde yüz olmasa bile artık şu yandaki yerde daha ucuzmuş gidip oradan alayım diyebiliyorlar.

Sonuç olarak da, çözüm adına bence yapılacak tek şey daha iyi örgütlenmek, bunu bu arada gerçekten kamu spotu gibi söylemiyorum. Şu an seri kayıttayız diye değil ama illa sendika örneğinin olması gerekmiyor. Her türlü daha iyi örgütlenmek için yapılabilecek tek şey çünkü, sonuçta karşımızdaki sonuç olarak para sahibi olan sadece işveren olarak düşünmeyin. Teknolojiden daha iyi anlayan birine daha fazla para verip, gel sen bana anlat bu teknolojiyi daha iyi nasıl kullanabilirim, onun üzerine üzerine gidelim diyebilir.

Bunun karşısında durulabilecek tek şey de daha örgütlü olmak. Para sahibi olan sadece teknoloji almıyor, bunun yanında, gidiyor mesela kanun değişikliği yaptırıyor. Kanun değiştireceği zaman da uygulama işe yarıyor müdahale edip ya da kabul etmiyorum demek için ve günün sonunda çünkü şöyle bir şey var. Hâlâ bugün teknoloji istediği kadar ilerlesin insana ihtiyaç var. Bunu şu anlamda söylüyorum işte en fazla parayı kimler kazanıyor diye düşünürsek, e-ticaret şeyleri, internet üzerinden satış yapanlar. Ne olacak, şimdi bu insanların bundan yirmi sene, otuz sene sonra ihtiyacı olmayacak belki ama şu an ihtiyaçları var birisi o ürünleri paketleyecek, birisi o ürünleri insanların evlerine götürecek yani bugün kitlesel bir eylem olduğunu e-ticaret firmalarının paketleme, kargolama firmalarının bir hafta çalışmadığını farz edelim deli gibi para kaybedecekler. Şu anda hala bu işler var mesela. Otuz sene olur, kırk sene olur mu bilmiyorum. Yani ben bu kadar ileriye görebilen bir insan değilim. Ama şu anda kullanılabilir bir şey onu ne zaman yapabilirsiniz anca örgütlü olduğunuz zaman yapabilirsiniz. O yüzden yani şu anda gelişmelere karşı yapabileceğiniz en iyi şey ne dersiniz daha iyi örgütlenmek, daha güçlü olmak daha fazla kişiye ulaşmak, daha bir arada durmak olduğunu söyleyebilirim. Evet, başka soru?

Bir yandan dolandırıcılık artıyor dediler. Doğru ama bir taraftan da daha azalıyor. Şu anda bile azalıyor. Birisi size Galata Kulesi'ni satmaya çalıştığında şu an herkes güler yani ama adam zamanında satmış değil mi? Bunu şu anlamda söylüyorum, şu anda yapamıyorsunuz, şu anda başka şekilde yapıyor; hep olan şeye geliyor teknoloji, gelişme insanlık olarak çok da gelişmediğimiz için yani sosyal becerilerimiz çok gelişmiyor. Ortada yeni bir teknoloji geliştiği zaman farklı bir lacivert tonu ediniyoruz. Bak şu aletle de şöyle değil de böyle dolandırılıyor. Çünkü dolandırmak istiyoruz yani bu değişmiyor. Birileri de dolandırılmak istiyor. Şeyin lafını da hatırlatayım “ben beni dolandırmak isteyenleri dolandırdım aslında.” Yani olay tek taraflı olmuyor. Bu değişmediği için başka bir teknoloji getirelim ismini farklı şekilde zikrederim o teknolojiye dolandırmanın yöntemini de dolandırmamanın yöntemini de gene keşfetmek zorunda kalıyoruz. Evet, başka sormak istediğiniz, söylemek istediğiniz.

Dinleyici: Doğru kullanıldığında hayatı güzelleştiriyorlar.

Doruk Fişek: Bu da şey gibi “dünyada barış olsa çok güzel oluyor” da bir türlü olamıyor. O yüzden neler yapabilirsiniz, başka bir şeyi de, aslında sosyal açıdan gelişmemiz gerekiyor: Daha iyi insanlar, daha doğru insanlar, daha ahlâklı insanlara mı gidiyor? Yoksa, teknoloji gelişti mi gelişti önümüze koyacağız ve onları bir de iyi yönde kullanırsak şöyle olacak kötü yönde kullanırsak Allah kahretsin mi diyeceğiz? O zaman herkese teşekkür ederim

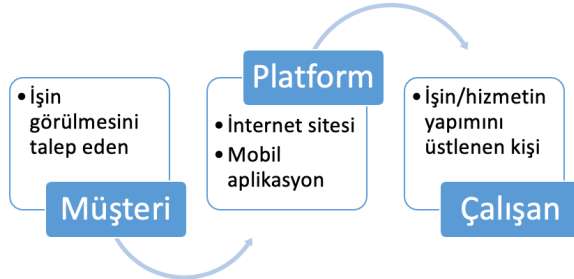

İŞ HUKUKUNDA DİJİTALLEŞME VE TEMEL ÇALIŞMA HAKLARI

Prof. Dr. Gaye Burcu YILDIZ

A. Dijital emek platformları ve çalışma şekilleri

Teknolojik gelişmeler ve internet kullanımının yaygınlaşması işçinin, fiziken işyerinde olmaksızın işini yapabilmesini beraberinde getirmiştir. İçinden geçmekte olduğumuz dönem ise bunun yanına web tabanlı uygulamalar aracılığıyla iş gören kişileri ortaya çıkarmıştır. Dolayısıyla geniş anlamda çalışma ilişkilerinin dijitalleşmesi, işin görülmesi süreçlerinde teknolojik gelişmelerin, internet kullanımının ve bilgi-işlem teknolojilerinin yaygınlaşması olarak ele alınabilir. Ancak *dijital çalışma* kavramı, internet üzerinden hizmet veren uygulamalar aracılığıyla bir hizmetin sunumu ve/veya işin yapılmasına olanak sağlanması, işin/hizmetin görülmesini isteyen kişi ile bu işi/hizmeti yapacak kişinin uygulama aracılığıyla bir araya getirilmesi süreçlerini kapsamaktadır. Dolayısıyla burada üçlü bir yapıdan söz etmek mümkündür: işin görülmesini talep eden (müşteri), işin/hizmetin yapımını üstlenen (çalışan) ve bu ikisini bir araya getiren internet sitesi ve/veya mobil uygulama.

Bu kapsamda uluslararası düzeyde faaliyet gösteren uygulamalara verilebilecek en iyi örnek Uber olabilir¹. Ulusal düzeyde faaliyet veren uygulamalar da² bulunmaktadır.

Dijital platformlar üzerinden verilen hizmetlerin büyük bölümünün ulaşım ve kargo/teslimat işleri³ olduğu söylenebilir. Buna ek olarak tercüme, yazılım, tamirat-tadilat, özel ders işleri için de web tabanlı uygulamalar⁴ aracılığıyla çalışan kişiler bulunmaktadır.

Dijital emek platformları olarak ifade edilen bu uygulamalar da kendi arasında ikiye ayrılmaktadır. Bunlar **web tabanlı (crowdwork)** ve **konum bazlı (location based)** platformlardır. Web tabanlı platformlarda iş internet üzerinden görülür. Bu tür çalışmada, müşteri tarafından yapılması talep edilen iş, platform üyelerine sunulur, üyelerden bir ya da birkaçı bu işi yapmak üzere talepte bulunur ve iş yerine getirilir. İşin tamamlanmasının ardından işi yapana ücret ödenir. Çeviri hizmetleri bu tür platform çalışmasına örnek verilebilir. Konum bazlı dijital çalışmada ise yapılacak iş, bu işi talep eden müşterinin ev ya da işyerinde gerçekleşir, ancak söz konusu hizmete dair talep ve bu talebi yerine getirecek kişi dijital platform üzerinden buluşur. Ev hizmetleri, tamirat-tadilat işleri ve nakliye/taşımacılık hizmetleri bu gruba örnek gösterilebilir.⁵

Dijital emek(işgücü) platformları ve *gig ekonomi* terimleri son yıllarda giderek yaygınlaşmakta, bu platformlar üzerinden çalışan sayısı artmaktadır. ILO tarafından açıklanan veriler uyarınca, Dünya çapında aktif olan 777 dijital platform bulunmaktadır.⁶

Dijital işgücü platformları, yüksek nitelikli ve yaratıcı işlerde çalışanlar için *freelance* çalışma olanağı sunması açısından avantajlar sağlamakla birlikte diğer taraftan büyük bir çalışan kitlesi için güvencesiz çalışmayı (prekaryalaşma) da beraberinde getirmektedir.⁷ Platform aracılığıyla hizmet sunan ya da bir işi yapan kişiler çoğunlukla “bağımsız çalışan” olarak kaydedilmektedir. Platformların web sitelerinde, iş modellerinin tanıtımında da bu kapsamda yerine getirilen işin *bağımsız çalışma* olduğu ve oldukça *esnek bir çalışma sistemi* olduğu ifade edilmektedir.

1 Ayrıca Deliveroo, Amazon Mechanical Turk, TaskRabbit de uluslararası düzeyde faaliyet gösteren platformlara örnek olarak verilebilir.

2 Paket Taxi, Getir, Armut akla ilk gelen platformlardır.

3 Uber, Deliveroo, Citysprint, Getir, Paket Taxi vb.

4 Armut buna örnek olarak verilebilir.

5 *Alpagut*, 93-95; *Boyacı*, 21 vd.

6 ILO (2021), 46.

7 *Kormann*, <https://socialeurope.eu/germany-adds-to-recognition-of-platform-workers>

Çalışma statüsünün doğru tespiti, çalışanın sahip olacağı hak ve yükümlülüklerle doğrudan ilgilidir. Bağımsız çalışan olarak sınıflandırılan ve ulusal hukuk sistemlerinde bu şekilde kaydedilen çalışanlar, iş hukukunun kapsamı dışında kalmakta, iş hukukunun korumasından ve işçilere tanınan temel haklardan yararlanamamaktadırlar. Bu kapsamda özellikle asgari ücret, sosyal güvenlik ödemelerinin işverenin sorumluluğunda olması, iş sağlığı ve güvenliği, ayrımcılığa karşı korumanın dışında bırakılmaktadırlar. Gerçekte bağımsız çalışan olmayan ancak resmi kayıtlara bağımsız çalışan olarak kaydedilen kişiler devletler açısından da özellikle vergi⁸ ve sosyal güvenlik sistemlerine yapılması gereken ödemeler açısından kayıplara neden olmaktadır.

Bunların yanı sıra OECD, dijital emek platformları ile aynı alanda faaliyet gösteren ancak klasik istihdam modellerine uygun olarak işçi çalıştıran işverenler açısından da dijital emek platformlarının çalışanlarına karşı sorumluluklarından kaçınmasının haksız rekabete neden olabileceğini, devletlerin bunu önleyecek tedbirler alması gerektiğini ifade etmektedir.⁹

Gerçekte işçi olan ancak muvazaalı şekilde bağımsız çalışan olarak gösterilen çalışanlara ilişkin yol gösterici bir düzenleme de ILO'nun 198 sayılı İstihdam İlişkilerine Dair Tavsiye Kararıdır.

ILO'nun 198 sayılı Tavsiye Kararı, üye devletlerin ulusal mevzuatlarına taraflar arasında bağımlılık ilişkisi olduğunun, dolayısıyla da çalışanın “gerçekte” işçi olduğunun belirlenmesinde kullanılacak ölçütler konulmasını tavsiye etmektedir. Bu ölçütler şunlar olabilecektir;

- a) İşin bir başkasının kontrol ve denetiminde gerçekleştirilmesi, işin yapımı sırasında işverenin başka bir işçisinin dahil olması, işin tamamıyla başkası yararına yapılması, çalışan tarafından bizzat yerine getirilmesi, iş sahibinin talebi doğrultusunda belli saatler içinde veya belli bir işyerinde yapılması, işin belli süre devam etmesi, çalışanın hizmeti sağlayacağı süre içinde uygunluğunu talep etmesi (başka iş almaması, ifaya hazır halde bulunması), iş sahibinin malzeme ve eşya sağlamaı,
- b) İşin yapımını takiben periyodik ödemelerin yapılması, bu ödemenin çalışanın temel geçim kaynağını oluşturması, iş karşılığında aynı ödemelerin öngörülmüş olması (taşıma, yiyecek, lojman vs), haftalık izin ya da yıllık izin gibi hakların tanınmış olması, işi talep eden tarafın çalışanın seyahat/ ulaşım masraflarını karşılaması, çalışanın maddi riskinin yokluğu.¹⁰

Bireylerin çalışma türleri “insana yaraşır iş” (decent work) ile de ilişkilidir. İnsana yaraşır çalışma kavramı ile ulaşılmak istenen amaç, adil bir ücret karşılığında, güvenli işyerlerinde yapılan, çalışanın aile bireylerini de içeren

8 OECD, Regulating platform work in the digital age, 15-16
<https://goingdigital.oecd.org/toolkitnotes/regulating-platform-work-in-the-digital-age.pdf>,

9 OECD, Regulating platform work in the digital age, 7, 9.
<https://goingdigital.oecd.org/toolkitnotes/regulating-platform-work-in-the-digital-age.pdf> Ayrıca bkz. Countouris, <https://socialeurope.eu/regulating-digital-work-from-laisser-faire-to-fairness>

10 ILO (2016), 263.

bir sosyal koruma sağlayan, bireysel gelişim açısından olanaklar sağlayan, sosyal içermeyi kolaylaştıran, bireylerin ifade özgürlüklerini, örgütlenme özgürlüklerini ve işyerinde yönetime katılma olanaklarını kullanabildikleri, eşit muamele ilkesine uygun çalışma imkanının sağlanmasıdır.¹¹

Bu kapsamda, yasal düzenlemelerle standart olmayan çalışmaların sınırlandırılması, standart olmayan istihdam modelleriyle çalışanlara eşit muamele ilkesinin uygulanması, haftalık asgari çalışma sürelerinin düzenlenmesi, sendika ve toplu pazarlık haklarının kullanımının sağlanması, işverenlerce gerçeğe aykırı şekilde (muvazaalı işlem ile) bağımsız çalışan olarak yapılan kayıtların önlenmesi, standart olmayan çalışma modellerinde tarafların yükümlülükleri ve sorumluluklarının belirlenmesi önem taşımaktadır.¹²

OECD de dijital emek platformları üzerinden çalışan kişilerin hukuki statüsünün devletlerce belirlenmesi gerekliliği, çalışanların hukuki statülerini belirlemek için başlatacakları hukuki sürecin daha az maliyetli ve daha az bürokratik işleme ihtiyaç duyar hale getirilmesini, dijital emek platformlarında işverenin kim olduğunun ve sorumluluğunun (platform ve/veya müşteri) belirlenmesi gerektiğine dikkat çekmektedir.¹³

B. Freelance çalışma ve dijital emek platformları üzerinden çalışanlar: işçi mi bağımsız çalışan mı?

Dijital platform üzerinden yapılan çalışmalarda genellikle çalışan kişinin freelance çalışan olarak adlandırıldığını, bazı durumlarda ise “şahıs şirketi” kurarak iş görmeye başlatıldığı uygulamada sıklıkla tespit edilmektedir.

Sadece dijital platform çalışanları değil, dünya çapında medya ve güzel sanatlar alanında çalışanlar arasında, çalışma statüsünü ‘freelance’ olarak adlandırma eğiliminin yüksek olduğu görülmektedir. 2008-2012 yılları arasında kültür, sanat ve eğlence alanında çalışan kişilerin ‘freelance’ olarak çalışmaları %12,5 oranında artmıştır. Almanya’da yaratıcılık gerektiren mesleklerde freelance çalışanların oranı %42, belirli süreli iş sözleşmesi ile çalışanların oranı da %25 olarak tespit edilmiştir.¹⁴ Türk Hukuku açısından son yıllarda ‘freelance’ çalışmanın yaygınlaşması sonucunda yargı kararlarında bu çalışma ilişkisinin değerlendirildiği uyuşmazlıklara rastlanmaktadır. Bir işverene iş sözleşmesi ile bağlı olmaksızın, evden çalışmaya dayalı (home office) ve serbest olarak (bir işverene iş sözleşmesi ile bağlı olmaksızın-freelance) yazar, fotoğrafçı ya da karikatürist olarak çalışan kişilerin eser sözleşmesine tabi olarak çalıştığı iddia edilmekte, dolayısıyla da bu kişilerin temel işçilik haklarından yararlanmasının mümkün olmadığı ifade edilebilmektedir. İncelemekte olduğu bir uyuşmazlıkta

¹¹ Williams-Lapeyre, 6.

¹² ILO (2016), 250.

¹³ OECD, Regulating platform work in the digital age, 7-8,

<https://goingdigital.oecd.org/toolkitnotes/regulating-platform-work-in-the-digital-age.pdf>

¹⁴ ILO (2016), 101.

Yargıtay 10.Hukuk Dairesi kararında şu açıklamaya yer vermiştir; “...Freelance çalışmanın kelime karşılığı, “serbest çalışma” veya “serbest meslek” anlamına gelmektedir. Bu yöntemle yazarlık, editörlük, tercümanlık, ders alma, bilgisayar programı yapma v.b internet üzerinden alınabilecek ve/veya yapılabilecek hizmetler “evde çalışma” yöntemiyle görülebilmektedir. Kural olarak bu tarz çalışma biçiminde, taraflar arasında bağımsızlık vardır. İş gören riskleri kendisine ait olmak üzere aldığı işi; istediği yerde, istediği zamanda görebilecektir. İş kabul edip etmemekte serbesttir. İşin yapılmasını isteyen ile arasında bağımlılık ilişkisi zayıftır. İşverenin denetim ve talimat yetkisi oldukça sınırlı düzeydedir. Kısa süreli bir ilişki olup işini yapmakla aradaki ilişki sona erecektir. Kendisine ait organizasyon kapsamında çalışacaktır. Bu çalışma biçiminde kural olarak çalışan, kendi adına bağımsız olarak iş gören durumundadır. Fakat yeni tip sözleşmeler hakkında yorum yapılırken, taraflar arasındaki ilişkinin özelliklerine ve mahiyetine göre, değerlendirme yapılmalı, ilişkinin “kendi adına bağımsız çalışmay” aşan ve “işverene hizmet sözleşmesi ile bağımlı” çalışma niteliği kazanıp kazanmadığı belirlenmelidir. Bu konuda peşin hüküm vermek mümkün değildir. Sayısız şekilde ortaya çıkabilecek ilişkiler; her somut olayda, taraflar arasındaki ilişkilere, olayın özelliğine göre ayrı ayrı değerlendirilmeli ve mevcut mevzuat hükümlerine göre nitelendirilmelidir. Bu nedenle ilişkinin niteliği araştırılıp, kendi adına bağımsız çalışmayı aşan hizmet akdi boyutu kazanan bir ilişki olup olmadığı incelenmelidir....” (Y10HD, 18.04.2022, 2473/5773, www.lexpera.com.tr).

Temel sorunlardan biri teknolojik gelişmeler sonucunda yaygınlaşan online sistemler ya da cep telefonu üzerinden erişilebilen uygulamalar ile sunulan hizmet sektörlerinde, kısaca *platform ekonomisi* kapsamında çalışan kişilerin, hukuki değerlendirme yapılırken nerede ve nasıl konumlandırılacaklarıdır. Bu kişileri, yapılacak yasal düzenlemeler ile klasik anlamda bir işverene bağımlı olarak çalışan “işçi” olarak ele almak seçeneklerden biri olabileceği gibi işçi ve bağımsız çalışan arasında üçüncü bir grup olarak tanımlamak da mümkün olabilecektir.¹⁵ Her iki durumda da amaç, bu kişilerin gerçek anlamda bağımsız çalışan olmadıklarından iş hukukunun korumasından ve işçilere tanınan temel haklardan yararlanmalarını sağlamak olmalıdır. Bu bakış açısı, hiç şüphesiz iş hukukunun kapsamının genişlemesi, hak süjesi olan işçi kavramının anlam ve içeriğinin değişmesini gerektirmektedir.

Değişimin yönünün ve kapsamının belirlenmesinde kritik soru ise “İş Hukuku kimi korumalıdır?” İş Hukukunun tarihsel gelişimi dikkate alındığında, hukuk dalının amacının her zaman korunmaya en çok ihtiyaç duyan, en zayıf konumdaki çalışanlar olduğu açıktır. Günümüzün en zayıf konumdaki ve dolayısıyla da temel haklardan ve korumadan en alt düzeyde yararlanan ya da hiç yararlanamayan çalışanlar arasında dijital emek platformları üzerinden çalışanlar da bulunmaktadır.

¹⁵ Williams-Lapeyre, 6; Yıldız, 30 vd.

C. Temel Çalışma Hakları Ve Dijital Çalışmalar

ILO, 1998 yılında Uluslararası Çalışma Konferansı'nda "Çalışma Yaşamında Temel İlkeler ve Haklar Bildirgesi"ni kabul etmiştir. Bu bildirgenin önemi, bazı sözleşmeleri diğerlerinden farklı bir statüye sokmuş olmasıdır. Bildirgeye göre;

"Söz konusu Sözleşmeleri onaylamamış olsalar dahi, bütün Üyelerin, Örgüt üyesi olmakla, bu Sözleşmelerle düzenlenen ve aşağıda sayılan temel haklara ilişkin ilkelere, iyi niyetle ve Anayasa'nın gereği olarak saygı göstermek, bu ilkeleri geliştirmek ve gerçekleştirmekle yükümlü olduklarını açıklar:

- *Sendikalaşma özgürlüğü ve toplu pazarlık hakkının etkin biçimde tanınması;*
- *Zorla ya da zorunlu çalıştırmanın tüm biçimlerinin ortadan kaldırılması;*
- *Çocuk işçiliğine etkin biçimde son verilmesi; ve*
- *İstihdamda ve meslekte ayrımcılığın ortadan kaldırılması."*

Böylelikle bu dört ana konuyu düzenleyen sözleşmeler ILO açısından "temel sözleşme" kabul edilmişler, ILO'ya üye ülkelerin bu sözleşmeleri onaylamış olmaları önem taşımaksızın, sadece ILO'ya üye olmak sıfatıyla bu dört temel hakka saygı göstermekle ve bunların düzenlendiği sözleşmeleri iç hukuk sistemlerinde uygulamakla yükümlü tutuldukları bir aşamaya geçilmiştir. 2022 yılında ise bu Bildirge'de değişiklik yapılarak "iş sağlığı ve güvenliği" de temel haklar arasına dahil edilmiştir.

Bu beş temel hakkı düzenleyen temel metinler ise şunlardır;

1. Sendikalaşma özgürlüğü ve toplu pazarlık hakkının etkin biçimde tanınması

C 87 Sendika Özgürlüğü ve Sendikalaşma Hakkının Korunması Sözleşmesi (1948)

C 98 Örgütlenme ve Toplu Sözleşme Hakkı Sözleşmesi (1949)

2. Zorla ya da zorunlu çalıştırmanın tüm biçimlerinin ortadan kaldırılması

C 29 Zorla Çalıştırma Sözleşmesi (1930)

P 29 Zorla Çalıştırma Sözleşmesine Dair Protokol (2014)

C 105 Zorla Çalıştırmanın Yasaklanması Sözleşmesi (1957)

3. Çocuk işçiliğine etkin biçimde son verilmesi

C 138 Asgari Yaş Sözleşmesi (1973)

C 182 En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Eylem Sözleşmesi (1999)

4. İstihdamda ve meslekte ayrımcılığın ortadan kaldırılması

C 100 Eşit Ücret Sözleşmesi (1951)

C 111 Ayrımcılık (İş ve Meslek) Sözleşmesi (1958)

5. İş sağlığı ve güvenliği

C155 İş Sağlığı ve Güvenliği ve Çalışma Ortamına İlişkin Sözleşme (1981)

C187 İş Sağlığı ve Güvenliğini Geliştirme Çerçeve Sözleşmesi (2006)

Platform çalışanlarının hukuki statülerinin belirsizliği kolektif haklar alanında da sorun yaratmaktadır. Platform çalışanlarının ulusal hukuk sistemlerinde işçi olarak kategorize edilmemeleri, bazı durumlarda bağımsız çalışan olarak ulusal sistemlerde kayıt edilmeleri ve bazı durumlarda da işçi-bağımsız çalışan arasında ara bir kategori olarak sınıflandırılmalarının temel hakların kullanımında sorun yarattığına işaret edilmektedir. Sözleşmeler ve Tavsiye Kararlarının Uygulanmasına İlişkin Uzmanlar Komitesi'nin 2012 yılındaki Çalışma Yaşamında Haklara İlişkin Temel Sözleşmelere İlişkin Genel Araştırması'nda da belirttiği üzere 87 sayılı Sözleşme istihdam ilişkisi fark etmeksizin (ekonomik olarak bağımlı çalışanlar, bağımsız meslek faaliyeti yürüten çalışanlar dahil) tüm işçiler ve işverenleri kapsar. Aynı esas Sendikal Özgürlükler Komitesi'nin kararlarında da pek çok kez yinelenmektedir.¹⁶

ILO Uzmanlar Komitesi, 2020 yılında yapılan 109.ILO Genel Konferansı'nda ayrıca ve açıkça toplu pazarlık hakkı da dahil olmak üzere bütün temel çalışma ilkelerinin, istihdam şekilleri ne olursa olsun, platform çalışanları için de geçerli ve uygulanabilir olduğunu ifade etmiştir.¹⁷ Uzmanlar Komitesi, ulusal hukuk sistemlerinde bağımsız çalışan olarak kaydedilmiş olmalarına rağmen, özellikle ekonomik açıdan işverenlere bağlı olan bu çalışan gruplarının da temel haklardan yararlanmaları gerektiğini, bağımsız çalışan olarak gösterilen çoğu çalışanın esasen işçi olarak çalışmasına rağmen hukuka aykırı şekilde, muvazaalı olarak bağımsız çalışan olarak sisteme kaydedildiğini, bunun sonucunda da iş hukuku ve sosyal koruma açısından yetersiz koruma ile karşı karşıya kaldıklarını ifade etmiştir.¹⁸ Uzmanlar Komitesi, Belçika ile ilgili olarak yaptığı incelemede, kolektif hakların kullanımı konusunda problem yaşayan bir diğer grup olan evden çalışanların da sendikal özgürlüklerinin bulunduğu- na ayrıca ve özel olarak dikkat çekmiştir.¹⁹

Platform çalışanlarının işçi olarak değil de bağımsız çalışan olarak kaydedilmeleri durumunda toplu pazarlık haklarının olup olmadığı rekabet hukuku kuralları açısından da tartışılmıştır. Bağımsız çalışanların özellikle ücret hakkında bağlayıcı bir toplu pazarlık yürütmelerinin tekel oluşturacağı, rekabet kurallarına aykırılık teşkil edeceği yönündeki itirazlar nedeniyle bağımsız çalışanların toplu sözleşme hakkının olmadığı ileri sürülmektedir. Bu noktada

¹⁶ ILO, Decent work in the platform economy, 36

¹⁷ ILC109/III(B) – Promoting employment and decent work in a changing landscape , 18, 301 (https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---relconf/documents/meetingdocument/wcms_736873.pdf); ILO, Decent work in the platform economy, 36

¹⁸ ILC109/III(B) – Promoting employment and decent work in a changing landscape, 306; Hadwiger, 11

¹⁹ ILC109/III(B) – Promoting employment and decent work in a changing landscape, 218

esas sorun yine platform çalışanların hukuki statüsünün belirlenmesi olarak kendisini göstermektedir.²⁰

Esasen, dijital platform çalışanları, kendi aralarında dayanışmayı da sosyal medya ve dijital servisler aracılığıyla gerçekleştirebilmektedirler. Yapılan bir araştırmada, platform üzerinden teslimat/kurye çalışanlarının yaklaşık % 82'si ve yolcu taşıma işlerinde çalışan taksi şoförlerinin % 66'sı, diğer sürücülerle iş deneyimleri hakkında haftada en az birkaç kez konuştuklarını bildirmiştir. Bu görüşmeler taksi duraklarında, park yerlerinde, çay ocaklarında veya yemek mekanlarında şahsen yapılabildiği gibi cep telefonları ve sosyal medya aracılığıyla dijital olarak da gerçekleştirilebilmektedir. Bu kapsamda çalışanların, çalışma şartlarını iyileştirmek için farklı sosyal medya platformlarına katıldıkları da aynı araştırma sonucunda ortaya çıkan bir diğer bulgudur.²¹

KAYNAKÇA

- ALPAGUT, Gülsevil: Dijitalleşen Çalışma Yaşamında İş Sözleşmesinin Unsurları, Ekonomik ve Teknolojik Gelişmelerin İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukukuna Etkileri, Prof.Dr.Münir Ekonomi 85.Doğum Günü Armağanı, İstanbul 2021, 87-125.
- BOYACI, Nil Belgin: Dijital Emek Platformları ve Sendikalar, Ankara 2020.
- COUNTOURIS, Nicola: Regulating digital work:from laissez-faire to fairness, 2021 (<https://socialeurope.eu/regulating-digital-work-from-laissez-faire-to-fairness>) (erişim tarihi: 08.12.2021)
- HADWIGER, Felix: Realizing the opportunities of the platform economy through freedom of association and collective bargaining , ILO Working Paper 80, September 2022 (https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_protect/---protrav/---travail/documents/publication/wcms_857284.pdf)
- ILO, Non-Standard Employment Around The World, Geneva 2016, https://www.ilo.org/global/publications/books/WCMS_534326/lang--en/index.htm (erişim tarihi: 07.12.2021) (ILO 2016)
- ILO, Work for a Brighter Future, Global Commission on the Future of Work, Geneva 2019 (https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---cabinet/documents/publication/wcms_662410.pdf) (erişim tarihi 02.12.2021)
- ILO, World Employment and Social Outlook, The role of digital Labour platforms in transforming the World of work, Geneva 2021 https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_771749.pdf (erişim tarihi: 07.12.2021) (ILO 2021)
- ILC109/III(B) – Promoting employment and decent work in a changing landscape, (https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---relconf/documents/meetingdocument/wcms_736873.pdf)
- ILO, Decent work in the platform economy, Reference document for the meeting of experts on decent work in the platform economy, Geneva 2022, (https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---relconf/documents/meetingdocument/wcms_855048.pdf)
- KORMANN, Roman: Germany adds to recognition of platform workers, 2021(<https://socialeurope.eu/germany-adds-to-recognition-of-platform-workers>) (erişim tarihi 10.12.2021)
- OECD, Regulating platform work in the digital age, 2020 (<https://goingdigital.oecd.org/toolkit-notes/regulating-platform-work-in-the-digital-age.pdf>) (erişim tarihi: 07.12.2021)
- WILLIAMS, Colin C - LAPEYRE, Frédéric: Dependent self-employment:Trends, challenges and policy responses in the EU, ILO Employment Policy Department, EMPLOYMENT Working Paper No.228, 2017 (https://www.ilo.org/employment/Whatwedo/Publications/working-papers/WCMS_614176/lang--en/index.htm)
- YILDIZ, Gaye Burcu: Dijital Emek Platformları Üzerinden Çalışanların Hukuki Statülerinin Belirlenmesi, Sicil İş Hukuku Dergisi, S.46, 2021/II, s.28-41

20 ILO, Decent work in the platform economy, 36-37.

21 Hadwiger, 16; ILO, Work for a brighter future, 42.

SOSYAL GÜVENCESİZLEŞTİRME ARACI OLARAK TEKNOLOJİ

Doç. Dr. Taner AKPINAR

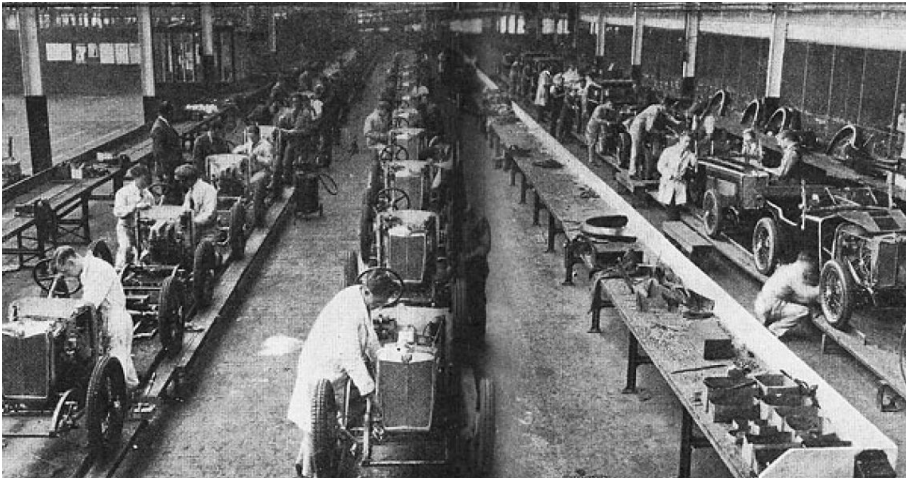
Bu yazı dijitalleşmenin çalışma yaşamına etkilerinin irdelendiği bu etkinlikte teknolojinin bir güvencesizleştirme aracı olarak işlevine odaklanmaktadır. Öncelikle teknolojik gelişmelerin kuramsal olarak nasıl görüldüğüne ilişkin bir tartışmayla başlamakta yarar var. Bu bağlamda, üç temel bakış açısının olduğu söylenebilir. Bunlardan biri teknolojiyi kendi başına bir şey olarak gören teknolojik determinist yaklaşımıdır. Bu yaklaşıma göre kendi başına bir şey olarak görülen teknoloji bağımsız değişken konumunda ele alınıp bunun yarattığı/yaratacağı kaçınılmaz sonuçlar üzerine konuşulmakta, tahminler yürütülmekte, kehanetler ortaya atılmakta vb. Diğer bir yaklaşım ise teknolojik yenilikleri yakalanacak/yakalanması gereken modern bir gelişme evresi ve ulaşılabilecek/ulaşılması gereken bir ideal durum olarak görmektedir. Bu yaklaşımlar ne teknolojik yenilikleri ne de bu yeniliklerin yaratmakta olduğu ve yaratacağı etkileri anlamamıza yardım etmektedir.

Teknoloji insanın hayatta kalabilmek için doğayı dönüştürme çabasında bu çabasını kolaylaştırma arayışları çerçevesinde geliştirdiği araçlardır. Teknolojinin hikayesi böyle başlasa da tarihsel yolculuğunda kaynağındaki itici güç tek başına bu değildir. Toplumsal yaşayışta çıkarları birbirine zıt sosyal sınıfların oluşmasıyla sınıflar arasında cereyan eden mücadele de teknolojinin itici güçlerinden biri olmuştur. İçinde yaşadığımız kapitalist toplumda teknolojik yenilikler ve yarattığı/yaratacağı sonuçlar söz konusu sınıflar mücadelesi

bağlamında anlaşılabilir. Söz konusu sınıflar mücadelesi biri sermayedar sınıfların farklı kesimleri arasında yaşanan ve diğeri de sermaye sınıfları ile işçi sınıfı arasında yaşanan iki boyutlu bir olgudur. Bu perspektiften bakıldığında, teknolojinin yükseltici ve yıkıcı olabilen bir olgu olduğu ortaya çıkmaktadır.

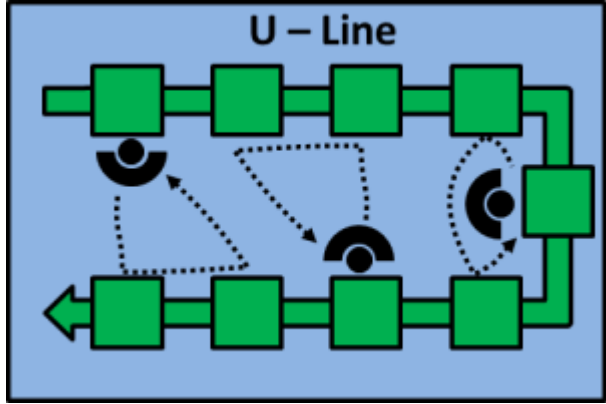
Bakış açımıza ilişkin bu genel açıklamanın ardından bu etkinliğin başlığında belirtilen ‘dijitalleşmenin çalışma yaşamına etkisi’ bağlamında ‘güvencesizleştirme’ olgusuna ilişkin fasıla geçebiliriz. Günümüzde teknolojik yeniliklerin ulaştığı düzey Endüstri 4.0, Dördüncü Sanayi/Endüstri Devrimi, dijitalleşme vb. kavramlarla adlandırılmaktadır. Bu yeniliklerin yol açtığı güvencesizleştirme sorununu anlamak için teknolojik yeniliklerin çalışma ilişkileri alanına etkisine tarihsel bir perspektiften bakmak gerekiyor. Bu bağlamda, teknoloji, kapitalist emek sürecinde bugüne kadar daha çok verimlilik artışı elde etmek amacıyla kullanılagelmiştir. Bu, hem üretim sürecini sürekli olarak teknoloji yoğun hale getirme hem de teknolojik cihazlar marifetiyle işçileri katı bir şekilde gözetleyip denetleme yoluyla sağlanmıştır. Kapitalist emek sürecinde en başından beri artı-değer oranını artırmaya dönük arayışlar hep olmuştur. Bilindiği gibi artı-değer oranını artırmanın biri işgününü uzatmak (mutlak artı-değer) ve diğeri de belli bir zamanda yapılan işi yoğunlaştırmak (nispi artı-değer) biçiminde iki temel yolu vardır. İlki günlük çalışma sürelerini uzatarak, ikincisi ise teknolojik yenilikler yardımıyla çalışma süresini yoğunlaştırarak gerçekleştirilmektedir.

Tarihsel süreçte, işçi sınıfı hareketinin gelişip güçlenmesiyle günlük çalışma süreleri yasalarla sınırlandırılmıştır. Buna karşın, sermayedarlar emek yoğunluğunu artırarak artı-değer oranını artırmanın yollarını arar olmuştur. Üretim sürecinde bant sisteminin kullanılması bu anlamda kapitalist sınıf lehine devrim niteliğinde bir dönüşüm olmuştur.

Belli bir zaman diliminde yapılan işin yoğunluğunu daha da arttırmanın yeni yollarını bulmaya dair arayışlar hep olmuştur. Örneğin, düz bant sistemleri yanında 'U' biçimli bant sistemleri de tasarlanmıştır. Bu tasarımda daha çok iş daha az işçi tarafından yapılmaktadır. Böylece her bir işçi düz bant sistemine kıyasla daha doğu bir şekilde çalışmaktadır.

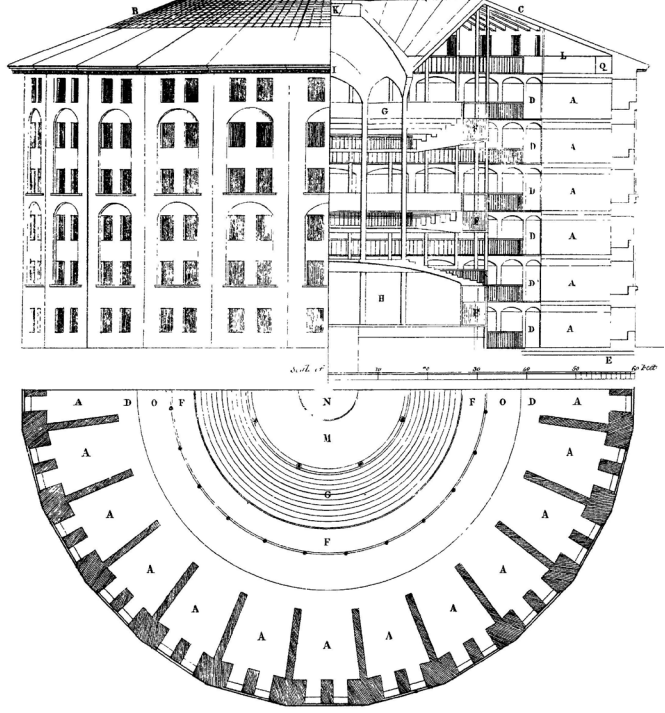

Bu konudaki arayışlar devam etmektedir. Üstelik belirli bir zamanda harcanan emek yoğunluğunu sınırlandıran yasal düzenlemeler yapılmasını talep eden bir işçi sınıfı hareketi ise hiç olmamıştır ya da var olan işçi sınıfı hareketi bu konuyu bugüne kadar hiç gündemine almamıştır.

Çalışma ilişkileri alanında, teknoloji, işçileri katı bir şekilde gözetleyip denetlemek amacıyla da yoğun bir şekilde kullanılmıştır ve kullanılmaya da devam etmektedir. Bu konuda da sürekli olarak yeni yol ve yöntemler geliştirilmektedir. Kontrol ve denetim bağlamında üretim sürecinde kullanılan teknolojik araçlar yanında çalışma etkinliğinin yapıldığı mekanların mimari tasarımı da

buna göre yapılmaktadır. Bu tür tasarımların ilham kaynağı ise Jeremy Bentham'ın hapisane olarak tasarladığı meşhur panoptikon eseridir.

Günümüzde bilgisayar kullanılarak çalışılan ofislerin bile bu mimari tasarımla olan benzerliği dikkat çekicidir.

Emek sürecini katı bir şekilde gözetleyip denetleme arayışları işçilerin bedenlerine çip takmak gibi hayal ürünü yöntemlerin/tekniklerin kullanılmaya başlandığı ve doğal insani ihtiyaçlarının bile baskılandığı bir noktaya varmıştır.

9 SORUDA DİKEN ÖZEL GÜNÜN 111 DİKENLİK AKŞAM POSTASI VPN HABİ

DİKEN

VİTRİN AKTÜEL ANALİZ DÜNYA MEDYA KEYİF AGORA SANAT

'ABD'deki tavuk üretiminde çalışan bazı işçilere tuvalet izni verilmiyor, bez giydiriliyor'

14/05/2016 16:32

[Twitter](#) [Facebook](#) [LinkedIn](#) [Instagram](#) [Pinterest](#) [YouTube](#) [Google+](#) [RSS](#)

Oxfam ve Southern Poverty Law Center, ABD'de bazı tavuk üretim merkezlerinde işçilere tuvalet izni verilmeyi ve işçilerin altlarına bez bağlanmaya başladığını öne sürdü.

Fotoğraf: Reuters

Amazon apologises for wrongly denying drivers need to urinate in bottles

4 April

Amazon initially denied that workers had to urinate in bottles at times, but evidence of the practice later emerged

Amazon has apologised to a US politician for falsely denying that drivers are, at times, forced to urinate in plastic bottles.

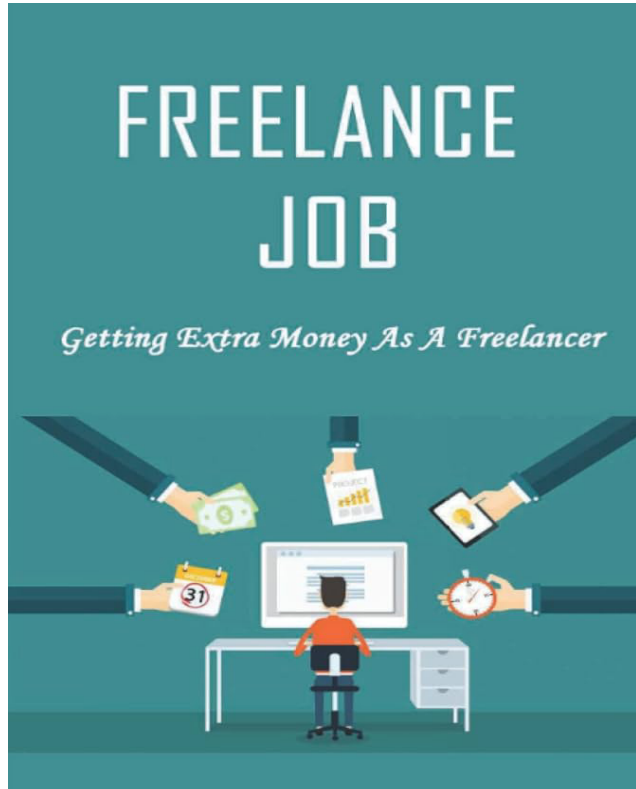
Mark Pocan, a Democrat from Wisconsin, referenced Amazon making "workers urinate in water bottles" in a tweet.

The official Amazon Twitter account then replied: "If that were true, nobody

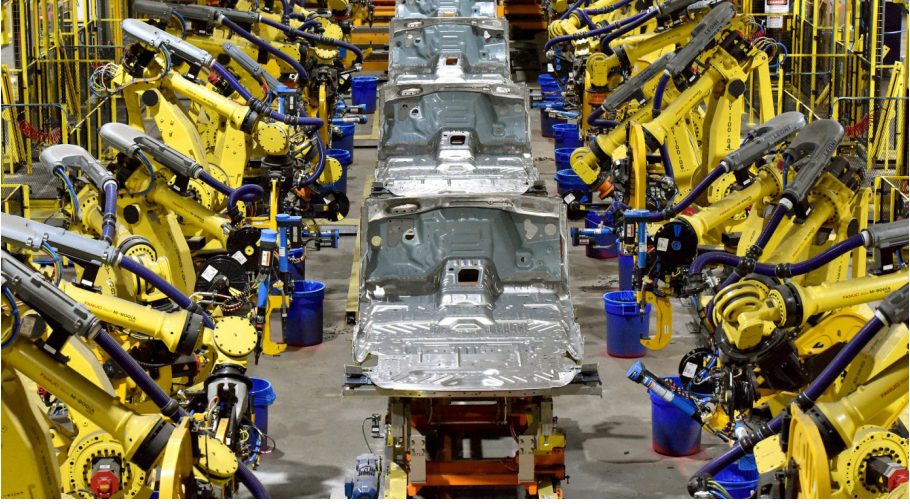
Bugün teknolojik yenilikler kapitalist emek sürecinde iki yeni etki daha yaratmaya ya da dönüşüme yol açmaya başlamıştır. Bunlardan biri işçidışı-
laştırmanın yaygınlaşması ve diğeri ise emek sürecinin işçisizleştirilmesidir.

Bu iki etki de işçilerin sahip olduğu sosyal haklardan hatta işlerden olmalarına yol açmaktadır. Günümüzde teknolojik yenilikler sayesinde birçok iş var olan iş yasalarının dışında kurulan iş ilişkileri ile gördürülmektedir. İşçidışılartırma olgusu budur. Böyle bir çalışma ilişkisinde işler parça başı olarak yaptırılmakta ve ücret de parça başı olarak ödenmektedir. İş yasalarının dışında kurulan bu türden iş ilişkileri, bu yasalardan doğan sosyal güvenlik

haklarının da devre dışı kalmasına yol açıyor. Bu da işverenler açısından işçilik maliyetlerinin azalması ve karlılığın artması anlamına geliyorken işçiler açısından ücret dışındaki sosyal hakların kaybedilmesi gibi bir güvencesizlik anlamına gelmektedir. Son zamanlarda yaygınlaşan kuryelik işlerinde esnaf kurye olarak çalışanlar ve bilgisayar başında serbest çalışanlar (freelancer) işçidişilaştırma olgusuna somut örnekler olarak verilebilir.

Yeni teknolojilerin üretim sürecine sokulmasıyla bazı alanlarda emek sürecinin bütünüyle işçisizleştirilmesi gibi bir olgu da ortaya çıkmıştır. Bütünüyle robotların üretim yaptığı bant sistemleri ve yollarda boy göstermeye başlamış olan sürücüsüz taşıtlar bunun örnekleridir.

Bu gidişatın bütün işlerin işçiler olmaksızın yeni teknolojik yöntemlerle/ araçlarla yapılacağı bir noktaya varacağına dair kehanet niteliğinde öngörüler varsa da, böyle olacağına dair henüz elde güçlü bilimsel kanıtlar yoktur. Ancak, bu gidişatın işsizliğe ve güvencesizliğe kayda değer bir katkısı olacağı açıktır. Teknolojinin birçok bakımdan hayatı kolaylaştırdığı inkar edilemez ama çalışma ilişkileri alanında işçi sınıfını baskılayıp güvencesizleştirici bir araç olarak kullanıldığı da görmezden gelinemez. Hepsinden önemlisi teknolojik yeniliklerin işçi sınıfının kolektif hareket etme zeminini yok eden bir silah olarak da kullanılıyor olması! Teknolojik yeniliklerin çalışma ilişkileri alanında katlanılmaz derecede bir baskı unsuru haline gelmesi ve işlerin güvencesizleşmesi işçi devri oranlarının belki de tarihsel olarak en üst noktaya ulaşmasına yol açmıştır. Buna karşın kurulu düzenin ideologları bu durumun sürü psikolojisinden kaynaklandığını ileri sürmekte ve bu iddialarını aşağıdaki görselle süslemeyi de ihmal etmemektedir.

Teknoloji kendi başına bir varlık değildir. Onun çalışma hayatına etkisi kim tarafından kontrol edildiği ve ne amaçlı kullanıldığı ile ilişkilidir. Var olan durumda kapitalistler tarafından kontrol edilmekte ve karlılık düzeyini arttırmak uğruna işçiler üzerinde insanın bedensel ve ruhsal kapasitesinin sınırlarını zorlayıcı bir biçimde kullanılmaktadır. İşçi sınıfı üyelerinin bireysel olarak baskıcı ve güvencesiz iş ortamlarını sürekli terk etmesi yerine kolektif hareket edip teknolojinin kontrolünü eline alması zorunluluğu ortadadır.

DİJİTALLEŞME, SANAYİ 4.0 VE SOSYAL POLİTİKA

Dr. Serter ORAN

Dördüncü Sanayi Devrimi

Klaus Schwab, Dünya Ekonomik Formunun kurucusu. Schwab'a göre 4. sanayi devrimi yeni teknolojilerinin şekil verdiği yeni bir oluşum. Ne gibi? Fiziksel (robotik teknolojiler), dijital (bilgi teknolojileri, internet) ve biyolojik (genetik bilimi gibi) bütün dünyada ekonomileri, disiplinleri ve endüstrileri etkilemektedir. Ekonomi literatüründe 4. Sanayi devrimi farklı şekillerde isimlendirilmektedir. Mesela sanayi 4.0, dijital devrim, self-servis gibi. 4. sanayi devrimi tek başına aslında hepsini kapsayan bir isim. Diğer 3 devrimlerle karşılaştırıldığında da aslında bir devamlılık unsuru içeriyor. 4. sanayi devrimine yönelik elbette karşı olan ekonomistler olduğu gibi, 4. sanayi devrimini kaçınılmaz gören ekonomistler de vardı. Bunlar kendi aralarında farklı şekilde kategorize ediliyor.

Tekno-pesimistler (teknolojik karamsarlar, teknolojik kötümserler)

Ekonomi bilimlerinde *tekno-optimistler* Robert Gordon tarafından yaratılan bir tabirdir. Tekno optimistler aslına bakarsanız bu yeni gelen sanayi devrimini büyük bir coşkuyla bekleyeneler için kullanılan bir tabir. Tekno-pesimistler ise işte tam da bu noktada bu coşkulu kalabalığın karşısında yer alan, dijital devrimin varlığını tamamen reddeden, kabul etmeyen bir grup olarak karşımıza çıkıyor. Bu kişiler de kendi aralarında iki büyük gruba ayrılıyor. *Negationists (retçiler)*, *indifferent (kayıtsızlar)*. Retçilerin temel argümanı "teknolojik bir devrim yaşamıyoruz." Kayıtsızların ki yakın gelecekte herhangi bir sanayi devrimi yaşanma olasılığını sıfır gören kesim temel argümanı ise toplum büyük bir durgunluk süreci yaşadığıdır.

Tekno-optimistler

Ekonomi literatüründe pesimistlerin tersine bir dördüncü sanayi devriminin varlığına inanan, yakın gelecekte toplumu radikal biçimde dönüştürecek ekonomik ve sosyal atılımların gerçekleşeceğine inanan kesim iyimser tayfa.

Optimistlerin tarafı ya da pozisyonları ekonomist Brynjolfsson ve McAfee'nin sözlerinde daha net görülebilir: nasıl bu kadar emin olabiliriz? Çünkü, ikinci makine çağının üstel, dijital güçleri bunu mümkün kılmıştır. Ne gibi? Bu güçler insanlık tarihi için iki önemli tarihsel gelişme yaşatmıştır: yapay zekâ ve dijital ağlar.

Optimistler de kendi aralarında gruplara ayrılıyor.

Felaket Tellalları

Felaket tellalları, gelecekte yaşanacak felaketler hakkında kehanette bulunan tipler. Bunlar genelde, çok satan kitapların yazarları (Dan Brown gibi) ya da akademik camiaya dahil olmayanlar. En bilinenleri James Barrat. Belgeselci. Jerry Kaplan ise bir mühendis ve girişimci, daha çok robotik işlerle meşgul olmakla birlikte yapaya zekanın insanlığın işsizliğini kontrol edeceğine dair de bir distopya öngörüsünün sahibi. Kaplan, Barrat'dan farklı olarak teknolojik işsizliğin etkilerini daha yumuşatmak adına bazı ekonomik hedefler ortaya koymakta. Mesela eğitim borçlarının çalışan borçlarına evrilerek yeniden düzenlenerek geleceğin çalışanlarına sübvansede edilmesi gibi. (ABD'de yapıldığı gibi)

Martin Ford bir girişimci, aynı zamanda yapay zekâ konusunda öncü bir kişilik. Ford'a göre 4.sanayi devriminin yaratacağı kronik işsizlik ve derin sosyal eşitsizlik, insanlığı yok edecek küresel ısınmaya, kusursuz fırtınaya zemin hazırlayacaktır. Ford'a göre, teknolojik işsizlik hesaplanamaz. Yapay zekâ, beyaz yaka, mavi yaka fark etmeksizin insanların yerini alacaktır. Ford, alternatif ekonomi politikası öneriyor. İşsizliğin etkilerini hafifletecek bir politika. Temel ücret düzeyi. Bu temel ücreti düzeyi zamanında Friedman ve Von Hayek'in sözünü ettiği refah devleti modelini de ortadan kaldırıyor.

Coşkun Kitle

Dijital devrime dair en hararetli destek ya da katkı bu ekipten geliyor. Bunlar, genellikle hükümet kuruluşlarına, uluslararası birliklere ve kar amacı gütmeyen derneklere çalışan kişiler. Dördüncü sanayi devriminin yeniliklerle beraber hayat kalitesini yükselteceği, demokrasinin gelişeceği ve ağır-tehlikeli işleri ortadan kaldıracağı ön görülmektedir. Aynı zamanda gelişmekte olan ülkelerde de ekonomik açıklık daralacak zamanla da ortadan kalkacaktır. Daha eşit bir toplum modeli.

Bunlara göre potansiyel büyüktür, her türlü hizmete kolayca erişebildiğini düşünün ya da istediğiniz araç ve alete istediğiniz zamanda ulaştığınızı. Ciddi

bir sağlık sorunun meydana gelmeden önce tespit edilmesi ve hemen onun önüne geçilmesi. Ya da sadece sizin için üretilmiş organın transplant edilmesi.

Coşkun kitle 4.sanayi devrimin işgücü piyasalarına da pozitif yansıyacağı düşüncesinde. Bazı işler gidecektir ama daha büyük sayıda işler yaratılacaktır. Dijital teknolojiler kapasiteleri daha iyi dağıtacak ve marjinal kategorileri destekleyecektir, böylece örneğin kadınlar, azınlıkların, dezavantajlı grupların işgücüne katılım oranı artacaktır.

Ütopikler de bu kategoride yer alabilir. Buna göre insanlık 4.sanayi devriminden sonra radikal biçimde dönüşecek. Yani teknoloji ölümsüzlük bahşedecektir.

İş/Çalışma Temelliler

Devrim Karşıtları

Teknolojik işsizlik üretken teknolojilerin bir çıktısı olarak algılanıyor. Bu fikir aslında yeni değil. 1.sanayi devriminde devrim karşıtı işçiler buhar makinelerini işlerini ellerinden alacağı düşüncesiyle parçaladı. Bu fikir uzun dönem kabul gördü ki dönemin ünlü ekonomistleri de bu fikri destekledi. (Bkz. David Ricardo). Teknolojik işsizlik kendilerine neo-devrim karşıtı işçiler olarak tanımlayan kişilerce yeniden gündemde. Bu kişilere göre teknolojik devrim gerçekleştiği takdirde insanlar düzenli iş bulma konusunda sıkıntı yaşayacaktır. Haliyle çalışma hayatına dair daha az bilgi sahibi olacaklar ve çocuklarını dahi eğitemeyecekler. Nesiller ilerledikçe insanlar otomasyona karşı daha kayıtsız hale gelecektir. Çalışanlar için yegâne umut zanaatkarların becerilerini yüksek tutması gerek.

İş Kutuplaşması

1970-90 yılları arasında bazı ekonomistler teknolojik gelişmelerle birlikte vasıflı ve vasıfsız çalışan ayrımının ortaya çıkmasında pozitif ilişkinin varlığına dikkat çekmiştir. Ampirik bulgular göstermektedir ki 1980'lerden bu yana bilişim teknolojilerinin yayılmaya başlamasıyla beraber vasıfsız çalışanların oranının gözle görülür biçimde azalmıştır.

2003 yılında üç ekonomist rutin ve rutin olmayan işler arasındaki alt bölüme küçük değişiklikler yaptı: rutin ve rutin olmayan bilişsel işler; rutin ve rutin olmayan el işleri. Ekonomistler buna iş kutuplaşması adını verdi: bilişsel ve rutin orta sınıf işler (banka memurları, muhasebeciler gibi), daha yaratıcı, daha detaylı işler lehine evrildi. (Mimar, doktor gibi) İlerleyen zamanlarda iş kutuplaşmasının daha da derin tartışmalara yol açacağı bekleniyor.

Teknolojik bir devrimin eşiğinde durmaktayız. Bu devrim temel olarak yaşıntımızı, işimizi, birbirimiz ile ilişkilerimizi temelde değiştirecek nitelikte bir

devrim olacağına benzer. Geniş ölçekte baktığımız zaman bu dönüşümün daha önce insanoğlunun tecrübe etmediği türden bir dönüşüm olacak. Henüz bu dönüşümün nasıl ve ne yönde gerçekleşeceği yönünde tam olarak bilgi sahibi değiliz ama şunu söylemek mümkün: kamu ve özel sektörlerden akademik çevrelere ve sivil topluma kadar küresel düzenin tüm paydaşlarını kapsayan, bütünlümlü ve kapsamlı bir değişim olacağı kesin.

Birinci Sanayi Devrimi, üretimi mekanize etmek için su ve buhar gücünü kullandı. İkinci Sanayi devriminde, seri üretime yönelik, seri üretime geçmek için elektrik enerjisi kullanıldı. Üçüncü, üretimi otomatikleştirmek için elektronik ve bilgi teknolojilerini kullandı. Artık, geçen yüzyılın ortalarından beri meydana gelen dijital devrim olan Üçüncü Devrede Dördüncü Bir Sanayi Devrimi inşa ediyor. Fiziksel, dijital ve biyolojik alanlar arasındaki çizgileri bulanıklaştıran teknolojilerin kaynaşmasıyla karakterize ediliyor Sanayi 4.0.

Günümüzdeki dönüşümlerin Üçüncü Sanayi Devriminin uzatılmasını değil, Dördüncüsünün ve bütünüyle ayrı bir varlığını temsil etmesinin üç nedeni var: hız, kapsam ve sistem etkileri. Mevcut atılımların hızı hiçbir tarihi önceliğe sahip değildir. Dördüncüsü, önceki endüstriyel devrimlerle karşılaştırıldığında doğrusal bir adım olmaktan ziyade üstel bir şekilde gelişmektedir. Dahası, her ülkedeki neredeyse her sanayiye aksatıyor. Ve bu değişikliklerin genişliği ve derinliği tüm üretim, yönetim ve yönetim sistemlerinin dönüşümünü müjdeliyor.

Benzersiz işlem gücü, depolama kapasitesi ve bilgiye erişim ile mobil cihazlarla bağlanan milyarlarca insanın imkânı sınırsızdır. Yapay zeka, robotik, Şeylerin İnternet'i, özerk araçlar, 3 Boyutlu baskı, nanoteknoloji, biyoteknoloji, malzeme bilimi, enerji depolama ve kuantum hesaplama gibi alanlarda ortaya çıkan teknolojilerle bu olasılıklar artacaktır.

Zaten, yapay zeka çevremizde, kendi kendine çalışan otomobiller ve dronlardan sanal asistanlara ve tercüme eden veya yatırım yapan yazılımlar. Yapay zekada son yıllarda belirgin bir ilerleme kaydedildi; bilgi işlem gücündeki üst düzey artışlar ve yeni ilaçları keşfetmek için kullanılan yazılımlardan, kültürel çıkarılarımızı öngörmek için kullanılan algoritmalara kadar çok miktarda veri bulunabiliyordu. Bu arada, dijital imalat teknolojileri, biyolojik dünyayla günlük olarak etkileşime giriyor. Mühendisler, tasarımcılar ve mimarlar, mikro-organizmalar, bedenlerimiz, tükettiğimiz ürünler ve hatta yaşadığımız binalar arasında bir simbiyotik öncülük etmek için bilgisayar tasarımı, katma üretim, malzeme mühendisliği ve sentetik biyoloji birleştiriyorlar.

Otomasyon Dalgası

Enformasyon teknolojileri tarihinde çıkarılan dersle şunu söylemek mümkündür: robotlar yakın gelecekte baya bir hızlanacak. Bir örnekle açıklayalım.

Gerçek bir örnekle. Depoda koli indirip kaldıran bir robot düşünün. Robot *Industrial Perception* adlı bir silikon vadisi şirketi tarafından inşa edilmiş. Robotu inşa eden mühendisler robotun saniyede bir kutu yerleştirme kapasitesine ulaşacağına inanıyor. İnsan işçi ise maksimum çalışma kapasitesine ulaştığında yaklaşık her 6 saniyede bir kutu yerleştiriyor. Robotun hiç durmadan çalıştığını unutmayalım. Yorulmuyor, uyumuyor, sırtı tutulmuyor, sakatlandığı için tazminat istemiyor, dava açmıyor.

Robot etkileyici, çünkü el becerisi, görsel algı ve uzamsal hesaplama gibi bazı özel becerileri kendinde topluyor. Bugüne kadar robotlar bu becerilerde zayıf olduğu için bu işleri de insan işçiler yapıyordu. Şimdi ise robotlar birkaç son manuel işte de insanlara rakip çıkarak, makine otomasyonunun son cephesini de işgal ediyor.

Fabrikalarda robotların varlığı yeni bir şey değil. Otomobilden yarı iletkenlere kadar artık neredeyse tüm imalat sektöründe robotlar vazgeçilmez noktada. Tesla fabrikası haftada ortalama 5bin araba imal ediyor bu rakam Mercedes için günlük 2bin civarında. Bunun için yaklaşık 200'e yakın çok amaçlı endüstriyel robot kullanıyor. Yeni bir araba üretim şasisi üretim hattının bir sonraki noktasına vardığında, çok sayıda robot üzerine eğilip eşgüdümlü olarak çalışmaya başlıyor. Makineler farklı görevleri yerine getirmek için robotik kollarında tuttıkları aletleri kendileri değiştirebiliyor. 2000-2012 yılları arasında endüstriyel robotların küresel artış oranı %60.

İmalat Sanayi ve Fabrikaların Dönüşü

2013 yılının eylül ayında New York Times'ta bir makale yayınlandı. Güney California'daki bir fabrikanın hikayesi. Parkdale Mills adındaki fabrikada yaklaşık 140 kişi çalışıyor. Oysa aynı fabrikada 1980 yılında aynı miktarda imalat için 2000 işçi gerekiyor. Fabrikada bir insanın otomasyona müdahale ettiği çok nadir oluyor. Onlar da bazı işlerin elle yapılması hala daha ucuza geldiği için oluyor.

İşin ilginç yanı fabrikada çalışan 140 kişi imalat istihdamının onlarca yıldır süren düşüşünün kısmen de olsa tersine dönüşünü temsil eder. 1990'larda tekstil imalatı Hindistan, Çin ve Meksika gibi düşük ücretli ülkelere kaymıştı. Amerikan tekstil endüstrisini kırıp geçirmişti. 1990 ile 2012 yılları arasında yaklaşık 1.2 milyon kişi işinden oldu. Gelgelelim son birkaç yılda yeniden artış var. 2009 ile 2012 yılları arasında Amerikan tekstil ve giyecek ihracatı %37 artarak 23 milyar dolara yükseldi. Otomasyon teknolojisi o kadar etkili ki ücretlerin en düşük olduğu ülkelerle bile rekabet edebiliyor. Şu anda ciddi biçimde üretimi ülkeye geri getirme durumu, küresel dilde konuşursak trendi var. Bunun bir nedeni yeni teknolojilerin ortaya çıkması, bir diğer neden de işçiliğin ucuz olduğu ülkelerde de ücretlerin yükselmesi. Örneğin Çin'de 2005 ile 2010 yılları arasında tipik bir fabrika işçisinin maaşı yılda ortalama %20 arttı.

Fabrikaların ülkeye geri taşınması nakliyat maliyetlerini muazzam oranda düşürmenin yanında daha pek çok avantaj sağlıyor. Fabrikalar müşteri pazarına ve ürün tasarım merkezlerine yakın bir yere konumlandığında, üretim ön süreleri de kısalıyor. Şirketler müşteri taleplerine daha hızlı ve daha iyi cevap verebiliyor.

Hizmetler Sektörü ve İstihdam

Gelişmiş ülkelerde esas bozgun hizmetler sektöründe yaşanacak. Ne de olsa işçilerin büyük kısmının bulunduğu sektör orası. Bu gidişat ATM'lerde otomatik ödeme kasalarında kendini şimdiden belli ediyor. Hizmetler sektörü ilerleyen dönemlerde otomasyon anlamında bir patlama yaşayabilir bu a da milyonlarca işin riske girmesi demektir.

Momentum Machines San Francisco'da kurulan bir firma. Amaçları gurme kalitesinde hamburger üretimini tam otomatik hale getirmek. Normal bir fast food restoranı çalışanı köfteyi ızgaraya atarken MM makinesi, köfteleri taze çekilmiş kıymadan şekillendirip siparişe göre pişiriyor. Her seferinde bütün lezzetli sıvılarını koruyarak köfteyi tam doğru miktarda kızartıyor. Saatte 360 hamburger hazırlayabilen makine, ayrıca hamburger ekmeğini de kızartıp dilimliyor. Siparişe göre içine soğan, turşu ve domates ekliyor. Hamburgerler taşıma bandında servise hazır hale geliyor. MM'nin ortaklarından Vardakostas şirketin amacını lafı dolandırmadan şöyle ifade ediyor. *"Yaptığımız makinenin amacı çalışanları daha verimli hale getirmek değil, tamamen ortadan kaldırmak"*.

Fast food ve içecek endüstrilerindeki düşük ücretli yarı zamanlı işçiler, milyonlarca insanın ekmek kapısıdır. Sırf McDonalds'ın dünya çapındaki 34bin restoranında 1.8 milyon çalışanı var. Fast food sektöründe ücretler düşüktür. Sigorta yoktur. İşçi devri yüksektir. Bu nedenle geçmişte bu sektörde işçi bulmak kolaydı. 2013 yılının Aralık ayında ABD İşçi İstatistik bürosu, 2022'ye kadarki dönemde doğacak yeni istihdam fırsatlarını adede göre sıraladığında, "yemek hazırlama ve servis elemanları" kategorisinde en önlerde yer vermişti. Garsonların hariç tutulduğu bu kategoride yaklaşık yarım milyon yeni iş doğacak, bir o kadar da sektörü terk edenlerden oluşacak.

Robotlar ve self-servis teknolojileri hemen her sektörde kullanıma girerken daha ziyade çok eğitim gerektirmeyen düşük maaşlı işleri tehdit edecektir.

Bu Sefer İşler Farklı (mı)?

Toplamda bakıldığında gelişen bilgi teknolojilerinin büyük dönüşüme yol açmakta olduğuna işaret eden en az 7 ekonomik gelişmeden söz etmek mümkün:

Yedi ölümcül trend;

1. Ücretler yerinde sayıyor: 2001 krizini takip eden zayıf istihdam pazarı 2000 sonrası ücret artışlarındaki yavaşlamanın sebebi olarak görülüyor. İstih-

dam pazarı normale döndüğünde ücretler de üretkenlik artışını yakalayacaktır deniliyor. Ne var ki bu görüş de ücretlerle üretkenlik arasındaki ilişkinin daha şimdiden üniversite gençleri doğmamışken bozulmaya başladığı gerçeğini görmezden geliyor.

2. Emeğin payı küçülüyor, şirketlerin payları büyüyor: ekonomist Karabar-bounis ve Neiman'a göre, emeğin aldığı paydaki küresel düşüşün sebebi ser-maye üretken sektörlerdeki genel bilgi teknolojisi ve bilgisayar çağına atfedilen verim artışıdır.

3. İşgücüne katılım azalıyor: 2008 krizinin ardından işsizliğim düşmesinin nedeni, çok sayıda yeni işin yaratılması değil, umudu kırılan işçilerin işgücünden çekilmesidir. İşsizlik oranı hesaplanırken sadece faal olarak iş arayan insanlar sayılır. İşgücüne katılımda ise pes eden işçileri de görme imkânı vardır.

4. Yeni iş yaratımı azalıyor, işsiz toparlanmalar uzuyor, uzun vadeli işsizlik büyüyor, işsizliğin uzaması ekonomiyi güçten düşüren ciddi problemdir. İşçilerin becerileri zamanla paslanır, cesaretlerini yitirenler çoğalır. Ayrıca pek çok işveren uzun süredir işsiz olanlara karşı doğrudan ayrımcılık uygular. Özgeçmişlerine dahi bakmaz. Bir alan deneyi ile de gösterildiği üzere, sektörde tecrübesi olmayan yeni bir işsizin mülakata çağırılma olasılığı, sektörde tecrübeli olup da altı aydan daha uzun süreli iş arayan birine göre daha yüksektir. Farklı bir çalışmaya göre ise, uzun süredir işsiz olanların aslında diğer işçilerden dikkate değer bir farklarının olmadığını belirtiliyor. Bu da uzun süre işsiz kalarak damga yemenin büyük ölçüde şansızlık sonucu olduğu anlamına geliyor. İşinizi kötü bir dönemde kaybedip de altı ay eşliğinden uzun süre yeni iş bulamazsanız, artık o noktadan sonra iş bulma şansınız tepetaklak düşüyor, ne kadar vasıflı olduğuna bakılmaksızın.

5. Eşitsizlik artıyor, zenginle geri kalan herkes arasındaki uçurum 1970'lerden beri sürekli açılıyor. En tepedekilerin artan servetleri bir noktadan sonra demokrasi için bir tehdit haline gelebilir. Yine de çalışan orta sınıf için şu an en büyük tehlike iş fırsatlarının gittikçe azalması.

6. Yeni mezunların maaşları düşüyor, iş bulmaları zorlaşıyor. Teknoloji az eğitilmiş işçilerin yaptığı işleri otomasyona uğrattırırken, üniversite mezunlarının yaptığı beyin becerisi gerektiren karmaşık işlerin değerini artırıyor. Bu durumu ekonomistler, teknolojik değişim, beceriyi kayırır şeklinde özetliyor.

Master ve mesleki unvanlar daha yüksek getiri sağlıyor. Hatta yeni yüzyılda sırf üniversite mezunu olmak da eskisi gibi matah değil. Bir çalışmaya göre sırf üniversite lisans diploması olan yeni mezunların gelirleri, 2000-2010 yılları arasında %15 azaldı. Bu düşüş 2008 krizinden çok önce başladı.

Yeni mezunlarda da işsizlik oranı az değil. Bazı hesaplamalara göre, yeni mezunların aldıkları eğitimi gerektiren işlerde çalışmıyor. Çalıştıkları işler, ka-

riyer basamaklarının o hayati ilk basamağına adım atmalarını sağlayan türden değil. Şansı yaver gitmeyen mezunların muhtemelen de ileride kendilerini sağlam birer orta sınıf üyesi yapacak bir rota tutturmakta zorlanacak.

7. İstihdamda kutuplaşma artıyor, ekonomide orta düzey vasıf gerektiren sağlam orta sınıf işler silinip yok olurken, onların yerini düşük ücretli hizmet işlerinin ve yüksek vasıf gerektiren profesyonel işlerin bir kombinasyonu alıyor. Ekonomideki bu eğilime istihdam pazarındaki kutuplaşma deniyor. Bu kutuplaşma sonucunda kum saati şeklinde bir istihdam piyasası oluşmuş durumda. Kum saatinin üst kısmındaki gözde işlere giremeyenler, alt kısımdaki istenmeyen işlere mecbur kalıyor.

Zorluklar ve Fırsatlar

Dördüncü Sanayi Devrimi, önceki devrimler gibi, küresel gelir düzeylerini yükseltme ve dünya genelindeki nüfusun yaşam kalitesini yükseltme potansiyeline sahiptir. Bugüne kadar en çok kazananlar dijital dünyayı göze alıp erişebilen tüketicilerdi; teknoloji, kişisel hayatımızın verimliliğini ve keyfini arttıran yeni ürünler ve hizmetler sağlamıştır. Taksi sipariş etme, uçuş rezervasyonu yapma, ürün satın alma, ödeme yapma, müzik dinleme, film izleme veya oyun oynamak bunlardan herhangi biri artık uzaktan yapılabilir.

Gelecekte teknolojik yenilik, verimlilik ve verimlilik açısından uzun vadede kazançlar sağlayan arz yanlı bir mucize sağlayacaktır. Ulaşım ve iletişim maliyetleri düşecek, lojistik ve küresel tedarik zincirleri daha etkili olacak ve ticaret maliyeti düşecek ve bunların hepsi yeni pazarlar açacak ve ekonomik büyümeyi hızlandıracaktır.

Aynı zamanda, ekonomist Erik Brynjolfsson ve Andrew McAfee'nin belirttiği gibi, devrim, özellikle de emek piyasalarını bozma potansiyeline sahip olmak üzere, daha büyük eşitsizlik getirebilir. Otomasyon bütün ekonomi boyunca emeğin yerini aldığı için, işçilerin makineler tarafından net olarak yerinden edilmesi, sermayeye dönüşler ile emek dönüşleri arasındaki uçurumu daha da kötüleştirebilir. Öte yandan, işçilerin teknolojiye göre yerlerinden edilmelerinin, güvenli ve ödüllendirici işlerde net bir artışa neden olacağı da mümkündür.

Bu noktada hangi senaryonun ortaya çıkacağını önceden tahmin edemiyoruz ve tarih, sonucun muhtemelen ikisinin bir kombinasyonu olacağını önermektedir. Bununla birlikte, bir şeyden eminim gelecekte, üretimin eleştirel faktörünü temsil edecek yetenek, sermayeden daha fazla. Bu durum, “düşük yetenekli / düşük ücretli” ve “yüksek beceri / yüksek ücretli” kesimlere ayrılmış bir iş piyasasına neden olacak ve bu da sosyal gerginliklerin artmasına neden olacaktır.

Temel bir ekonomik kaygı olmanın yanı sıra, eşitsizlik, Dördüncü Sanayi Devrimi ile ilişkili en büyük toplumsal kaygıyı temsil etmektedir. Yeniliğin en

büyük faydalanıcısı entelektüel ve fiziki sermayenin sağlayıcıları (yenilikçiler, hissedarlar ve yatırımcılar) eğilimindedir ve sermayeye karşı emek bağımlıları arasındaki artan servet boşluğunu açıklar. Bu nedenle, teknoloji yüksek gelirli ülkelerdeki nüfusun çoğunluğu için gelirlerin durduğu veya azaldığı ana nedenlerden biridir: daha az eğitilmiş ve düşük beceri sahibi işçiler için talep azalırken, yüksek vasıflı işçiler için talep artmıştır. Sonuç, yüksek ve alçak uçlarda güçlü bir talebe sahip bir iş piyasasıdır, ancak ortada boşluk bırakılmıştır.

Dördüncü Sanayi Devrimi'nin hızlı değişim hızı ve geniş etkileri göz önüne alındığında, yasa koyucular ve düzenleyiciler benzeri görülmemiş bir dereceye kadar meydan okuyor ve çoğunlukla üstesinden gelemeyeceklerini kanıtlıyorlar.

Bu, neden bu kadar çok işçinin kendi gerçek gelirlerinin ve çocuklarının varlıklarının durgunlaşmaya devam edeceği konusunda hayal kırıklığına uğradığını ve korktuğunu açıklamaktadır. Ayrıca, neden dünyanın dört bir yanındaki orta sınıfların giderek daha fazla memnuniyetsizlik ve adaletsizlik duygusu yaşadıklarını açıklamaktadır. Yalnızca orta sınıfa sınırlı erişim imkânı sağlayan kazanan-kazanılabilir ekonomi, demokratik halsizlik ve yoksun bırakma için bir reçetedir.

Hoşnutsuzluk dijital teknolojilerin yaygınlığı ve sosyal medya tarafından belirlenen bilgi paylaşım dinamikleri ile de tetiklenebilir. Küresel nüfusun yüzde 30'undan fazlası artık bilgi almak, öğrenmek ve paylaşmak için sosyal medya platformlarını kullanmaktadır. İdeal bir dünyada, bu etkileşimler kültürler arası anlayış ve uyum için bir fırsat sağlayacaktır. Bununla birlikte, aynı zamanda, bir birey veya grup için başarıyı neyin oluşturduğuna dair gerçekçi olmayan beklentiler yaratabilir ve yayabilir, aynı zamanda aşırı fikirler ve ideolojilerin yayılması için fırsatlar sunabilirler.

4.0'ın İşe Etkisi

Global CEO'lar ve üst düzey işletme yöneticileri ile yaptığım görüşmelerde altta yatan bir tema, inovasyonun ivme kazanması ve bozulma hızının anlaşılması zor ya da öngörülmesi zor ve bu sürücülerin en iyi bağlı ve en iyi bilgiye sahip olmak için bile sürekli bir sürpriz kaynağı oluşturmalarıdır. Nitekim, tüm endüstrilerde Dördüncü Sanayi Devrimi'nin altındaki teknolojilerin işletmeler üzerinde büyük bir etkisi olduğunu gösteren açık kanıtlar vardır.

Arz tarafında birçok sanayi, mevcut ihtiyaçlara hizmet etmek ve mevcut sanayi değer zincirlerini önemli derecede bozmak için tamamen yeni yollar yaratan yeni teknolojilerin kullanımını görmektedir. Araştırma, geliştirme, pazarlama, satış ve dağıtım için küresel dijital platformlara erişim sayesinde, köklü, yenilikçi rakiplerinden kesinti de akıyor; bu rakipler, kalite, hız ve fiyatı

iyileştirerek iyi kurulmuş görevlileri her zamankinden daha hızlı atabilirler değer teslim edildi.

Artan şeffaflık, tüketici katılımı ve tüketici davranış modelleri (giderek mobil şebekelere ve verilere erişime dayalı olarak) şirketlerin ürün ve hizmetleri tasarlama, pazarlama ve sunma biçimlerini uyarlamaya zorlaması nedeniyle, talep tarafında önemli değişiklikler meydana geliyor

Önemli bir eğilim, «paylaşım» veya «talep üzerine» ekonomide gördüğümüz gibi mevcut sanayi yapılarını bozmak için hem talebi hem de arzı birleştiren teknoloji destekli platformların geliştirilmesidir. Akıllı telefon tarafından kullanımı kolay hale getirilen bu teknoloji platformları, insanları, varlıkları ve verileri toplar; böylece süreç içinde mal ve hizmetlerin tamamen yeni yollar yaratır. Buna ek olarak, işletmelerin ve kişilerin zenginlik yaratmaları, işçilerin kişisel ve mesleki çevrelerini değiştirmeleri için engelleri azaltmaktadırlar. Bu yeni platform işletmeleri, çamaşırdan alışverişe, ev işlerinden otoparka, masajlardan seyahate kadar birçok yeni hizmete hızla katlanıyor.

Genel olarak, Dördüncü Sanayi Devrimi'nin ticari olarak müşteri beklentileri, ürün geliştirmesi, işbirliği yeniliği ve örgütsel formlar üzerinde dört ana etkisi vardır. Tüketiciler veya işletmeler olsun müşteriler giderek ekonominin merkezi oluyor ve bu da müşterilere nasıl sunulduğunu geliştiriyor. Dahası, fiziksel ürünler ve hizmetler artık değerlerini artıran dijital yeteneklerle zenginleştirilebilir. Yeni teknolojiler, varlıkları daha dayanıklı ve esnek hale getirirken, veri ve analitik ise bakımı nasıl şekillendirir. Bu arada, müşteri deneyimleri, veri tabanlı hizmetler ve analitik yoluyla varlık performansı dünyası, özellikle inovasyonun ve kesintinin gerçekleştiği hız göz önüne alındığında, yeni işbirliği biçimleri gerektirir. Sonunda, küresel platformların ve diğer yeni iş modellerinin ortaya çıkışı, yetenek, kültür ve örgütsel formların yeniden düşünülmesi gerektiği anlamına gelir.

Genel olarak, basit sayısallaştırmadan (Üçüncü Sanayi Devrimi) teknolojilerin kombinasyonlarına (Dördüncü Sanayi Devrimi) dayanan inovasyona kadar olan yenilmez değişim, şirketleri iş yapma biçimlerini yeniden incelemeye zorlamaktadır. Bununla birlikte, alt satırda aynıdır: iş dünyası liderleri ve üst düzey yöneticiler, değişen çevreyi anlamalı, işletme ekiplerinin varsayımlarına itiraz etmeli ve acımasız ve sürekli olarak yenilik yapmalıdır.

4.0'ın Hükümetlere Etkisi

Fiziksel, dijital ve biyolojik dünya birbirine yaklaşmaya devam ederken, yeni teknolojiler ve platformlar vatandaşların hükümetlerle etkileşimde bulunmalarını, görüşlerini dile getirmelerini, çabalarını koordine etmelerini ve hatta kamu yetkililerinin denetimini engelliyor. Aynı zamanda, hükümetler yaygın gözetim

sistemlerine ve dijital altyapıyı kontrol etme yeteneğine dayanan nüfus üzerindeki kontrollerini artırmak için yeni teknolojik güçler kazanacaklar. Bununla birlikte, hükümetler genel olarak, yeni rekabet kaynakları ve yeni teknolojilerin olanaklı olduğu gücün yeniden dağılımı ve merkezden uzaklaştırılması nedeniyle merkezi politikaların yürütülmesindeki rolü azaldığından mevcut yaklaşımlarını kamusal katılım ve politika oluşturmaya değiştirmek için giderek daha fazla baskı altında olacaklar.

Sonuçta, hükümet sistemlerinin ve kamu yetkililerinin uyum sağlama yeteneği hayatta kalmalarını belirleyecektir. Kararsız bir değişim dünyasını kucaklayan, yapılarını rekabet avantajını koruyacak şeffaflık ve verimlilik seviyelerine tabi tutabileceklerini kanıtlarlarsa, süreceklerdir. Eğer gelişemezlerse, artan sıkıntılarla karşı karşıya kalacaklardır.

Düzenleme alanında özellikle bu doğru olacaktır. Mevcut kamu politikası ve karar alma sistemleri, karar vericilerin belirli bir konuyu incelemek ve gerekli cevabı veya uygun düzenleyici çerçeveyi geliştirecek zamanları olduğu İkinci Endüstriyel Devrim'in yanında geliştirdi. Tüm süreç katı "üstten aşağı" yaklaşımı izleyerek doğrusal ve mekanik olacak şekilde tasarlandı.

Fakat böyle bir yaklaşım artık mümkün değil. Dördüncü Sanayi Devrimi'nin hızlı değişim hızı ve geniş etkileri göz önüne alındığında, yasa koyucular ve düzenleyiciler benzeri görülmemiş bir dereceye kadar meydan okuyor ve çoğunlukla üstesinden gelemeyeceklerini kanıtlıyorlar.

Bu durumda, yenilik ve teknolojik gelişmeyi desteklemeye devam ederken tüketicilerin ve kamuoyunun çıkarlarını nasıl koruyabilirler? "Çevik" yönetişi mi kucaklayan tıpkı özel sektör gittikçe artan bir şekilde yazılım geliştirme ve işletme operasyonlarına karşı çevik yanıtları benimsedi. Bu, düzenleyicilerin sürekli olarak neyi düzenlediklerini anlayabilmeleri için kendilerini yeniden keşfederek yeni, hızlı değişen bir ortama uyum sağlamaları gerektiği anlamına gelir. Bunu yapmak için hükümetlerin ve düzenleyici kurumların iş dünyası ve sivil toplumla yakın işbirliği yapması gerekecek.

Dördüncü Sanayi Devrimi, hem çatışmanın olasılığını hem de doğasını etkileyen ulusal ve uluslararası güvenliğin doğasını derinden etkileyecektir. Savaşın tarihi ve uluslararası güvenlik, teknolojik yeniliklerin tarihidir ve bugün bir istisna değildir. Devletlerin içinde bulunduğu modern çatışmalar, geleneksel savaş teknikleri ile daha önceleri devlet dışı aktörlerle ilişkili unsurları birleştiren doğada giderek "melez" hale gelmektedir. Savaş ve barış arasındaki, savaşan ve savaşmayan, hatta şiddet ve şiddetsizlik arasındaki ayrım rahatsız edici derecede bulanık hale geliyor.

Bu süreç gerçekleştikçe ve özerk veya biyolojik silahlar gibi yeni teknolojilerin kullanımı daha kolay hale geldiğinde, bireyler ve küçük gruplar giderek

toplu zararlara neden olma konusunda devletlere katlanacaklar. Bu yeni güvenlik açığı yeni korkulara neden olacak. Ancak aynı zamanda, teknolojiadaki ilerlemeler, örneğin yeni koruma yöntemlerinin geliştirilmesi veya hedefleme- de daha fazla hassaslık yoluyla şiddetin boyutunu veya etkisini azaltma potansiyelini yaratacaktır.

İnsanlara Etkisi

Dördüncü Sanayi Devrimi, nihayet, yalnızca yaptığımız değil, aynı zamanda kim olduğumuzu değiştirecektir. Bu, kimliğimizi ve onunla ilgili tüm konuları etkiler: mahremiyet duygusu, mülkiyet kavramları, tüketim kalıpları, işe ve boş vakit ayırdığımız zaman ve kariyerlerimizi nasıl geliştirdiğimiz, yeteneklerimizi geliştirdiğimiz, insanlarla tanıştığımız ve beslenme ilişkileri. Zaten sağlığını- zı değiştiriyor ve “niceliksel” bir benliğe götürüyor ve daha erkenden insanın büyütülmesine neden olabileceğini düşünüyoruz. Liste sonsuz, çünkü sadece hayal gücümüzle bağlı.

Ben büyük bir meraklı ve teknolojiyi benimsemiş olmaktan vazgeçtim ama bazen yaşamımdaki teknolojinin inanılmaz entegrasyonunun, merhamet ve işbirliği gibi özlü insan kapasitelerinden bazılarını azaltabileceğini merak ediyorum. Akıllı telefonlarımızla olan ilişkimiz bir örnek. Sürekli bağlantı bize hayatın en önemli öğelerinden birini mahvedebilir: duraklama, düşünme ve anlamlı sohbete girme zamanı.

Yeni bilgi teknolojilerinin yarattığı en büyük bireysel zorluklardan biri gizlilik- tir. İçgüdüsel olarak neden bu kadar önemli olduğunu anlıyoruz, ancak bi- zimle ilgili bilgilerin izlenmesi ve paylaşılması, yeni bağlantının çok önemli bir parçasıdır. Verilerimiz üzerindeki kontrol kaybının iç yaşantımıza etkisi gibi temel konularla ilgili tartışmalar yalnızca önümüzdeki yıllarda yoğunlaşacaktır. Benzer şekilde, hayat boyu, sağlık, algılama ve yeteneklerin mevcut eşiklerini geri iterek insanın ne anlama geldiğini yeniden tanımlayan biyoteknoloji ve yapay zekada ortaya çıkan devrimler, ahlaki ve etik sınırlarımızı yeniden tanımlamaya zorlayacaktır.

Geleceği Şekillendirmek

Ne teknoloji ne de onunla gelen bozulma, insanların üzerinde kontrolü ol- mayan dışsal bir güçtür. Hepimiz vatandaşlar, tüketiciler ve yatırımcılar olarak günlük olarak yaptığımız kararlarda 4. Sanayi Devriminin evrimini yönlendir- mekten sorumluyuz. 4. Sanayi Devrimi'ni biçimlendirmek ve ortak hedef ve değerlerimizi yansıtan bir geleceğe yönlendirmek zorunda olduğumuz fırsat ve gücü kavramalıyız.

Bununla birlikte, bunu yapmak için, teknolojinin hayatlarımızı nasıl etkiledi- ği ve ekonomik, sosyal, kültürel ve insani çevremizin yeniden şekillendirilmesi hakkında kapsamlı ve genel olarak paylaşılan bir bakış açısı geliştirmeliyiz.

Daha büyük bir vaat zamanı ya da potansiyel bir tehlike oluşturan hiçbir zaman olmadı. Bununla birlikte, bugünkü karar vericiler, genellikle geleneksel, doğrusal düşüncede sıkıştılar ya da dikkatlerini isteyen çoklu krizlerden çok fazla etkilenip, geleceğimizi şekillendiren bozulma ve yenilik güçleri hakkında stratejik düşünmeye başladılar.

Sonuçta hepsi insanlara ve değerlere dönüyor. İnsanları bir araya getirip onları güçlendirerek hepimiz için yararlı bir gelecek şekillendirmeliyiz. En kötümser, insanlık dışı formunda, Dördüncü Sanayi Devrimi gerçekten insanlığı “robotize etme” ve böylece kalbimiz ve ruhumuzdan mahrum etme potansiyeline sahip olabilir. Ancak, insan doğasının en iyi parçalarını (yaratıcılık, empati, gözetim) tamamlayan bir unsur olarak, insanlığı ortak bir kader duygusu temelinde yeni bir kolektif ve ahlaki bilinç haline getirebilir. İkincisinin hüküm sürdüğünden emin olmak hepimizin sorumluluğu altındadır.

SERTİFİKA TÖRENİ

TEZ-KOOP-İŞ

**TÜRKİYE TİCARET, KOOPERATİF, EĞİTİM, BÜRO VE
GÜZEL SANATLAR İŞÇİLERİ SENDİKASI**

Temsilci

Tel: 0312 213 34 44 Faks: 0312 213 34 30

sendika@tezkoopis.org

www.tezkoopis.org   /tezkoopissndk /tezkoopis

Mebusevleri İller Caddesi No:7 Tandoğan/Ankara